

Razvoj komunikacijskih vještina kod djece osnovnoškolskih dobi

---

Ovčar, Karlo

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:124484>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-12**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Karlo Ovčar

**RAZVOJ KOMUNIKACIJSKIH VJEŠTINA
KOD DJECE OSNOVNOŠKOLSKE DOBI**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, rujan 2020.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA KOMUNIKOLOGIJU

Karlo Ovčar

**RAZVOJ KOMUNIKACIJSKIH VJEŠTINA
KOD DJECE OSNOVNOŠKOLSKE DOBI**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Lana Ciboci

Zagreb, rujan 2020.

ZAHVALA

Od srca zahvaljujem svojoj obitelji i prijateljima na nesebičnoj podršci tijekom cijelog školovanja. Također, veliku zahvalnost dugujem svojoj mentorici, doc. dr. sc. Lana Ciboci na afirmaciji i njenim kolegijima tijekom studija kao i na pomoći i savjetima tijekom pisanja diplomskog rada. Zahvaljujem i ravnatelju Osnovne škole Jure Kaštelan u Zagrebu Krešimiru Supancu koji mi je omogućio provođenje istraživanja. Zahvalu dajem i ispitanicima intervjua.

Ovaj diplomski rad posvećujem svojoj majci.

SAŽETAK

Cilj ovog rada je analizirati komunikacijske vještine kod djece osnovnoškolske dobi, analizirati njihovu komunikaciju s roditeljima kod kuće te s vršnjacima i nastavnicima u školi i utvrditi koliko se komunikacija razlikuje. Specifični je cilj istražiti postoji li veća mogućnost razvoja komunikacijskih vještina tijekom bavljenja sportskim aktivnostima. Važno je napomenuti da televizija i internet uvelike utječu na njihov stupanj komunikacijskih vještina. Rad teoretski obrađuje dječju komunikaciju, odnosno komunikaciju s njihovim roditeljima, vršnjacima, nastavnicima u školi te utjecaj medija na razvoj komunikacijskih vještina. Temeljem samoprocjene učenika u upitniku i odgovora nastavnika u intervju, može se zaključiti da sport doprinosi razvoju komunikacijskih vještina jer i sramežljivija djeca počinju komunicirati, te prema provedenom istraživanju, pokazuju neverbalne znakove komuniciranja koji su itekako važni za razvoj komunikacijskih vještina djece.

Ključne riječi: djeca, komunikacija, komunikacijske vještine, osnovna škola, sport

ABSTRACT

The aim of this paper was to analyze communication skills among children in primary school and to analyze their communication with their parents at home as well as with their peers to prove how the communication differs. The specific goal is to explore whether there is a greater opportunity to develop communication skills while engaging in sports activities. It was more important to point out that television and the internet always affected their level of communication skill. Research theoretically worked through children's communication, in other words communication with their parents, peers, teachers as well as the effects of media on them developing communication skills. By having pupils self-grade themselves in questionnaires, and interviewing teachers, it could be concluded that sport contributed to the development of communication skills because even the shy kids started to communicate. The research showed nonverbal signs of communication which are exceptionally important for children's development of communication skills.

Keywords: children, communication, communication skills, primary school, sports

SADRŽAJ:

ZAHVALA

SAŽETAK.....	4
ABSTRACT	5
1. UVOD	1
2. DJECA I KOMUNIKACIJA	2
2.1. Komunikacija	2
2.2. Komunikacija kod kuće.....	6
2.3. Komunikacija u školi	9
2.4. Komunikacija s nastavnikom	11
2.5. Utjecaj medija na komunikaciju s vršnjacima.....	14
3. VERBALNA I NEVERBALNA KOMUNIKACIJA	18
3.1. Verbalna komunikacija	19
3.1.1. Govor	20
3.2. Neverbalna komunikacija.....	21
3.2.1 Držanje tijela	23
3.2.2. Gestikulacija	24
3.2.3. Izraz lica	26
3.2.4. Dodirivanje	26
4. KOMUNIKACIJA U/TIJEKOM SPORTA	28
5. ISTRAŽIVANJE	31
5.1. Metoda.....	31
5.2. Rezultati upitnika	31
5.3. Polustrukturirani dubinski intervjui s nastavnicima tjelesne i zdravstvene kulture .	33
6. ZAKLJUČAK.....	36
POPIS LITERATURE.....	38

POPIS TABLICA	42
POPIS PRILOGA	43
Prilog broj 1. Anketni upitnik	43
Prilog broj 2. Intervju 1	45
Prilog broj 3. Intervju 2	48
Prilog broj 4. Intervju 3	50
Prilog broj 5. Intervju 4	52
Prilog broj 6. Intervju 5	54
Prilog broj 7. Intervju 6	56

1. UVOD

U ovom diplomskom radu obrađena je tema pod naslovom *Razvoj komunikacijskih vještina kod djece osnovnoškolske dobi*. Djeca i njihov razvoj komunikacijskih vještina vrlo se brzo mijenjaju s obzirom na današnji način i ritam života koji je često ubrzan, sociološki osjetljiv i društveno raznolik. Mediji iz kojih djeca uče i upijaju znanje vrlo su značajni za razvoj novih komunikacijskih vještina. Dječja komunikacija prvo počinje u okružju obitelji te se kasnije primjenjuje u školi. Stoga je bitno, već na samom početku, postaviti pravilne temelje za uspješni razvoj komunikacijskih vještina koje će ostati za cijeli život. Na samom početku treba naglasiti da je za razumijevanje razvoja komunikacijskih vještina kod djece nužna interdisciplinarnost znanosti kao što su pedagogija, sociologija, psihologija, filozofija, komunikologija i druge srodne znanosti.

Rad se dijeli u dva dijela. Prvi dio je teoretski u kojem će se prikazati razvoj komunikacije, prvenstveno kod djece, i ukazati na njenu važnost u školi i kod kuće s roditeljima. Za razumijevanje dječje komunikacije i načina komuniciranja moramo suštinski objasniti znakove neverbalne i verbalne komunikacije koji su itekako važni za razvoj pravilne komunikacije. Kao jedna od poveznica dobre i uspješne komunikacije je i sport. Sport je taj koji razvija posebne oblike komuniciranja, prvenstveno kod djece. Stoga je i cilj ovog diplomskog rada ukazati na važnost komunikacije u i tijekom bavljenja sportskim aktivnostima.

U istraživačkom dijelu rada provedeno je anketno istraživanje u Osnovnoj školi Jure Kaštelana u Zagrebu, a rezultati ankete prikazani su tablično i grafički u postocima. Na taj će se način prikazati poimanje komunikacije od strane učenika, njihova procjena postojanja komunikacije u školi s vršnjacima i nastavnicima, utjecaj društvenih mreža i medija na razvoj njihove komunikacije, sramežljivost učenika i sl. U drugom dijelu je napravljen intervju s nastavnicima tjelesne i zdravstvene kulture u osnovnim školama gdje je prikazano poimanje i važnost komunikacije u sportu od strane samih nastavnika. Komunikacija u sportu, prema riječima intervjuiranih osoba, doprinosi razvoju komunikacijskih vještina i na drugim predmetima. Istraživački dio rada prikazuje i važnost neverbalnog načina komuniciranja koji se često može više razviti tijekom bavljenja sportskim aktivnostima.

2. DJECA I KOMUNIKACIJA

2.1. Komunikacija

Riječ *komunikacija* izvedena je od latinskog pridjeva *communis* što u prijevodu znači „javni“, „koji dijele mnogi“ (Tubbs, 2013). Dijeljenje životnog prostora s drugima, a samim tim i dijeljenje i razmjena informacija spadaju na bit čovjeka jer je život nezamisliv bez komunikacije s drugim ljudima. Osim navedenog društvenog aspekta, komunikacija pomaže u razvoju osobnog identiteta jer stupanjem u interakciju s drugima čovjek dobiva povratne informacije pomoću kojih može uspoređivati sebe s drugim ljudima (Tubbs, 2013: 186).

Komunikacija je složeni fenomen koji je moguće definirati na razne načine, a shodno tome danas je dostupna literatura koja nudi brojne definicije komunikacije (Buhač, 2017: 8). Još uvijek nema jednoznačnog odgovora što je komunikacija, barem ne odgovora koji bi bio prihvatljiv i razumljiv svima koji proučavaju komunikaciju i njene fenomene. Pitanje o tome šta je zapravo komunikacija može biti, tvrdi Em Griffin (2012: 50), vrlo kontroverzno. Za razliku od njega, Harold Lasswell, američki politolog i komunikolog, opisao je sastavnice komunikacije poznatom Lasswellovom formulom: „tko, što kaže, kojim kanalom, kome i s kojim efektom?“ (Lasswell, 2006: 42), ali teoretičari se nisu na tome zadržali. U svojoj knjizi *Communication Theories: Perspectives, Processes, and Contexts*, Katherine Miller iskazuje sedamnaest različitih definicija komunikacije. Haver kaže da je komunikacija „strukturirano ponašanje u prostor-vremenu sa simboličkom odrednicom“. Poveznica među njima je da se komunikacija promatra ili kao proces ili kao stvaranje značenja ili kao prijenos određene informacije ili poruke, a često i kao kombinacija dvaju pogleda, pa čak i kao sve troje zajedno (Čerepinko, 2011: 13).

Thomas Nilson (1970, prema Buhač, 2017: 9) je utvrdio da je pojam komunikacije istovremeno jasan i nejasan. Pod jasnim smatra da u svakodnevnim situacijama ljudi znaju što rade te je komunikacija sve što se događa, dok pod nejasnim smatra da ljudi nisu u potpunosti sigurni je li se komunikacija dogodila i je li bila uspješna i razumljiva. Navedene teze su Nilsona navele da pedesetih godina prošlog stoljeća definira komunikaciju u dvije skupine na kriteriju namjernosti komunikacije. U prvu skupinu je svrstao definicije koje komunikaciju opisuju kao proces koji se odvija u odgovarajućim situacijama u kojima se javlja poticaj i odgovor na taj poticaj, kao i namjera da se izazove odgovor na poticaj. Navedena definicija glasi: „Komunikacija je proces tijekom kojeg komunikator prenosi

verbalne signale kako bi modificirao ponašanje primatelja poruke“ (Hovland, 1948, prema Buhač, 2013: 9).

Drugu skupinu temelje definicije koje komunikaciju opisuju kao proces koji se odvija u određenim situacijama u kojima postoji poticaj i odgovor na poticaj, no nedostatak je namjera da se dobije odgovor. Navedena definicija glasi: „Komunikacija je u psihološkom smislu, proces koji se javlja u svim situacijama u kojima se bavimo sadržajem“, te „komunikacija uključuje sve one procese u kojima ljudi utječu jedni na druge“ (Hovland, 1948, prema Buhač, 2013: 9).

Dance (1970, prema Buhač, 2013: 9-12) je napravio ključni korak u definiranju komunikacije jer je utvrdio kako je nemoguće govoriti o komunikaciji kao jedinstvenom konceptu i procesu te je shodno tome naveo petnaest koncepata koji su međusobno povezani i čine jednu „obitelj“. Spomenuti koncepti prikazani su u *Tablici 1*. Te koncepte razvrstao je u tri skupine koje omogućavaju razliku komunikacijskog procesa na konceptualnoj razini. Prva skupina podrazumijeva definicije različitih apstrakcija, druga skupina podrazumijeva definicije u kojima je/nije prisutna namjera pošiljatelja da utječe na primatelja poruke te treća skupina koja podrazumijeva definicije oko postojanja/nepostojanja procjene učinkovite ili kvalitetne komunikacije.

Tablica 1. Ključni koncepti sadržani u definicijama komunikacije (Dance, 1970, prema Buhač, 2017)

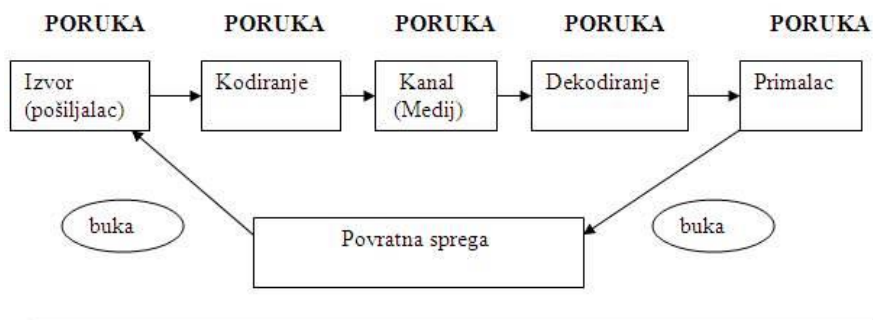
Koncept	Definicije
1. Simboli/govor	Komunikacija je verbalna razmjena misli i ideja (Hoben, 1954).
2. Razumijevanje	Komunikacija je proces pomoću kojeg razumijemo druge i nastojimo da nas drugi razumiju (Anderson, 1954).
3. Interakcija/odnos/socijalni procesi	Interakcija je vrsta komunikacije, čak i na biološkoj razini. Drugačija se komunikacija ne može dogoditi (Mead, 1963).
4. Smanjenje neizvjesnosti	Komunikacija se temelji na potrebi smanjenja neizvjesnosti, učinkovitog djelovanja kako bi se osnažio vlastiti ego (Barnlund, 1964).
5. Proces	Komunikacija je proces prijenosa informacija, ideja, emocija, vještina, korištenjem simbola – riječi, slika, oblika, grafičkog prikaza (Berelson, Steiner, 1964).
6. Prijenos/razmjena	Riječ komunikacija koristimo za ono što se želi prenijeti, ponekad za način na koji to prenosimo, a ponekad za cijeli proces. Uglavnom ono što se prenosi nastavlja se prenositi. U skladu s tim riječ komunikacija opisuje percepciju onih koji prenose poruku (Ayer, 1955).
7. Povezivanje	Komunikacija je proces kojim se razdvojeni dijelovi života međusobno povezuju (Ruesch, 1957).

8. Zajedništvo	Komunikacija je proces koji ono što je bilo monopol jednog ili nekolicine čini zajedničkim dvojici ili grupi (Gode, 1964).
9. Kanal/nositelj sredstvo/put	To je sredstvo kojim se prenose vojne poruke, zapovijedi, dekreti, putem telefona, telegrafa, radija, kurira (American College Dictionary).
10. Repliciranje/prijenos znanja	Komunikacija je proces vođenja pažnje druge osobe radi repliciranja memorije (Carrier, Harwood, 1953).
11. Specifičan odgovor	Komunikacija je specifičan odgovor organizma na poticaj (Stevens, 1950).
12. Stimulus	Svako komunikacijsko djelovanje je prienos poruke koja se sastoji od specifičnog stimulusa upućenog od pošiljatelja ka primatelju (Newcomb, 1966).
13. Namjera	Središnji fokus komunikacije su one bihevioralne situacije u kojima pošiljatelj upućuje primatelju poruku sa svjesnom namjerom da utječe na njegova ponašanja (Miller, 1966).
14. Vrijeme/situacija	Komunikacijski proces omogućava prienos iz jedne cjelovite, strukturirane situacije u drugu, poželjnu (Sondel, 1956).
15. Moć	Komunikacija je mehanizam pomoću kojeg se primjenjuje moć (Schacter, 1951).

To je zapravo proces stvaranja značenja između dvije ili više osoba i predstavlja međuljudske odnose. Bez komunikacije se ne može, ona se svakodnevno odvija na razne načine, verbalno i neverbalno. U suvremenom društvu umijeće komuniciranja i međuljudskih odnosa predstavlja važnu ulogu jer se odražava i na privatni i na poslovni život svakog pojedinca, dok se znanje i umijeće komunikacije pokazuje kao važan faktor za mnoge profesije, a posebice u području obrazovanja i odgoja. Znanosti različitih interesnih područja proučavaju komunikaciju što ukazuje na kompleksnost i važnost znanja i vještine komuniciranja. Sustav odgoja i obrazovanja zasniva se na odnosima i komunikaciji. Stoga je vrlo važno njegovati i razvijati kvalitetnu komunikaciju između nastavnika i učenika, a samim tim se potiču komunikacijske slobode, komunikacijska sigurnost i neugroženost. Komunikacijske kompetencije nastavnika utječu na kvalitetu komunikacije na nastavi koja pridonosi većoj angažiranosti učenika da sudjeluju na nastavnom satu (Buhač, 2017: 12-14)

Model komuniciranja sastoji se od pet elemenata i pet procesa. Jedan takav model prikazuje *Slika 1*. U elemente komunikacijskog procesa ubrajaju se pošiljatelj, primatelj, poruka, kanal komuniciranja i buka, točnije barijere prilikom komuniciranja, dok se u procese ubrajaju kodiranje, odašiljanje, primanje i dekodiranje poruke te povratna veza. Općenito, izvor informacije kreira poruku, pošiljatelj izvodi određene operacije (kodira poruku) kako bi je prenio putem signala u kanal koji je zapravo posrednik između pošiljatelja i primatelja.

Prijemnik ostvaruje obrnutu operaciju od pošiljatelja (dekodira poruku), a primatelj je netko kome je poruka izvorno bila namijenjena.

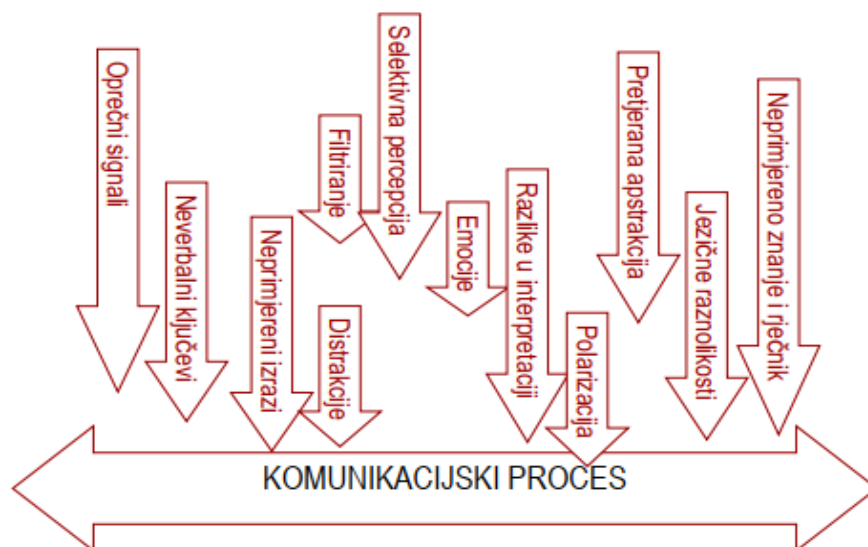
Slika 1. Osnovni model komuniciranja (Pejić Bach, Murgić, 2015)

Porukom prenosimo podatke, ideje i informacije u različitim oblicima: riječima, dodirima, pokretima, mimikom i slično. Ponekad se, ako poruka nije dobro pripremljena, može smanjiti mogućnost postizanja cilja, a također može biti i krivo shvaćena. Stoga je vrlo važno da je poruka istinita (svaka poruka mora biti precizna i točna), jasna (poruka ne smije biti dvosmislena, primatelj mora urazumiti smisao i sadržaj poruke, u protivnom se može dogoditi da primatelj te poruke donese i pogrešnu odluku, relevantna (poruka mora biti važna za primatelja) i višestruko kodirana jer tako se povećava mogućnost ispravnog shvaćanja poruke kod primatelja (Pejić Bach, Murgić, 2015).

Poruka je u pripremi za prijenos kodirana, stoga je primatelj mora dekodirati da bi je razumio. Dekodirati poruku znači poruku shvatiti u smislu koji pošiljatelj želi. Smisao uspješne komunikacije je da primatelj u potpunosti shvati poslanu poruku, međutim ako poruka nije shvaćena, komunikacija će biti djelomično uspješna (Pejić Bach, Murgić, 2015). Primatelj poruke pomoću povratne informacije pokazuje pošiljatelju stupanj razumijevanja primljene poruke kako bi u slučaju neuspješne komunikacije pošiljatelj ponovio poruku. Model komuniciranja započinje kada pošiljatelj želi prenijeti određenu informaciju primatelju. Da bi se poruka uspješno prenijela od pošiljatelja do primatelja, potrebno ju je prvo kodirati, dakle potrebno ju je prevesti u oblik koji primatelj može primiti i razumjeti te je potrebno uobličavanje u riječi. Nakon kodiranja dolazi odašiljanje te informacije kroz razne komunikacijske kanale, točnije kroz medije (fiksni telefon, elektronička pošta, mobilni telefon). Kada primatelj primi informaciju od pošiljatelja mora ju prvo dekodirati u odgovarajuću formu. Povratna veza ima važnu ulogu jer predstavlja dokaz da je primatelj razumio dobivenu poruku. Ipak ni ovi procesi nisu savršeni jer se javljaju smetnje iz okoline.

U ovom slučaju to je buka koja nastoji proces komunikacije ometati u svim njegovim elementima i procesima (Pejić Bach, Murgić, 2015).

Učinkovita komunikacija dinamičan je proces s povratnom informacijom, pošiljatelj postaje primatelj, primatelj postaje pošiljatelj i poruka se mijenja. Način isporuke utječe na učinkovitost komunikacije. Osim toga na komunikaciju utječu mnoge komponente i u okruženju i u umu komunikatora. Kada se događa komunikacija s drugom osobom, možemo je vidjeti na verbalnoj ili neverbalnoj razini. Smještajući komunikacijske aktivnosti koje se događaju u ambijentu zdravstvene njege, vidljivo je da je često potrebno komunicirati u ograničenom vremenskom razdoblju, a ponekad i tijekom vrlo stresnih situacija. Osim stvarne poruke, osobni ciljevi ili skrivene misli mogu utjecati na način na koji se poruka dostavlja i/ili prima. Zbog toga je vrlo važno razumjeti mnoge elemente koji utječu na komunikacijski proces, a neke od njih prikazuje *Slika 2*. (Salle, 2014: 324-325).

Slika 2. Shematski prikaz prepreke učinkovitom komuniciranju (Shannon, Weaver, 1949 prema Buhač, 2017)

2.2. Komunikacija kod kuće

U prošlim vremenima roditelji su bili distancirani od škole i nastavnika ali u suvremenom dobu roditelji žele sudjelovati u odlučivanju i realizaciji školskog rada, a samim time postaju odgovorni za ono što se u njoj događa (Maleš, 1995, prema Kosić, 2009).

U *Priručniku za nastavnike i roditelje/staratelje: Komunikacija s djecom i mladima udruženja DUGA (Društvo ujedinjenih građanskih akcija)* navodi se kako ne postoji

jednoznačan odgovor na pitanje može li, i koliko, kvalitetna komunikacija potaknuti kvalitetnije i bolje odnose u obitelji i razvoj djeteta (Livazović, 2014: 12-13). No, Livazović tvrdi da su istraživanja pokazala da postoji stil poželjne i nepoželjne komunikacije između učitelja i roditelja s djetetom. Razvojno-poticajni i podržavajući roditeljski postupci povezani su s načinom na koji se roditelji bave djecom te oni značajno utječu na djetetov razvoj. Roditelji kod djece potiču znatiželju i uče ih da razvijaju emocionalnu sigurnost te na taj način pomažu djeci pri razvoju vlastitih potencijala (Livazović, 2014: 15). Kvalitetna komunikacija zahtijeva trud, vrijeme i energiju odgajatelja i roditelja. To je važno pogotovo u današnjem svijetu kada su djeca okupirana televizijama, mobitelima i raznim vrstama virtualnog svijeta.

U istom priručniku Livazović (2014) navodi kako se komunikacijom kao osnovnim modelom odgoja djece mogu izbjeći i/ili ublažiti posljedice nasilnih odgojnih metoda. Svakodnevni dijalog djece s roditeljima uključuje teme o školi, slobodnom vremenu i novcu, dok se izbjegavaju teme o osjećajima, emocijama i problemima koje djecu zapravo muče. Manjak slobodnog vremena, internet, mobiteli i televizija dovode do takvih situacija u kojima se smanjuje razina komunikacije između djece i roditelja. Temeljna odgojna metoda u kojoj roditelji i djeca izmjenjuju misli i osjećaje je kvalitetna komunikacija kojom roditelji pokazuju djeci ljubav, razumijevanje i podršku. Djeca zapravo vole razgovarati s roditeljima, no za to trebaju biti shvaćena i poštovana od strane roditelja (Livazović, 2014:47).

Livazović (2014) navodi da je prilikom komunikacije s djecom potrebno ostvariti kontakt očima te razmišljati o čemu dijete govori i tako nastojati održavati tempo „komunikacijskog plesa“ usklađivanjem reakcija prema djetetu ili postavljanjem pitanja uz nastojanje da se ne prekida djetetovo izlaganje. Djecu treba slušati do kraja i izbjegavati optuživanje, ponižavanje, napadanje i sklonost dominaciji koji kod djece uzrokuje osjećaj poniženosti, straha i potrebe za obranom, a samim time takav razgovor završi svadom. Pitanja koja se postavljaju djeci trebaju biti usmjerena ka njihovoj reakciji i raspoloženju, uz često korištenje asertivne komunikacije kojom se poštuje dijete, a svoja prava se ostvaruju bez ugrožavanja drugih (Livazović, 2014:48). Na taj način djeca bolje shvaćaju roditelje i težinu emocija. Primjerice, dijete je učinilo nešto što nije smjelo učiniti. Na to treba reagirati tako što će mu se objasniti sve dobre, pozitivne stvari, a zatim objasniti sve negativne posljedice koje su se mogle dogoditi. Takvim razgovorom se njeguje odnos između roditelja i djece jer tako dijete povjerava svoj problem za koji zna da će izazvati ljutnju, no znajući da neće biti napadnuto za učinjeno i sljedeći put će iznijeti svoje probleme, što će uroditi iskrenim

odnosom. Kvalitetnom komunikacijom osim što roditelji bolje upoznaju djecu, zajednički oblikuju stavove i vrijednosti. Komunikacija u obitelji regulira odnose istog i drugačijeg, individualnog i zajedničkog, sličnog i različitog, točnije svega što međusobno povezuje i razdvaja jer u prisilnoj komunikaciji svi moraju misliti i osjećati isto, dok u slobodnoj i različito. Jačanjem privrženosti i neugroženosti smanjuje se neiskrenost i izbjegavanje, dok se obrnuto, smanjivanjem privrženosti i neugroženosti, jačaju izbjegavanje i neiskrenost. Obitelj je oaza sigurnosti, neugroženosti i slobode te je osnova zdravog i uspješnog razvoja djeteta (Livazović, 2014: 48-49).

Roditelji već od malih nogu trebaju djecu učiti da u komunikaciji s ljudima posvećuju potpunu pozornost te da isto očekuju od svakog s kime komuniciraju. Jer da bi shvatili takve stvari, djeci se mora omogućiti stjecanje različitih iskustava. Individualan rad s djecom, ali i rad s djecom u malim skupinama je vrlo važan za razvoj komunikacijskih vještina. Osim poticanja jezičnog razvoja, djeca se moraju konstantno motivirati na druženje i suradnju, jačanje empatije i pozitivnih osjećaja prema bližnjima (Šego, 2009: 119-149).

Fen i Chen (2001, prema Škutor, 2014) navode da su strukturalni problemi vezani za pružanje potpore djeci od strane roditelja nedostatak uzora u obitelji i nedovoljno informacija o sadržaju nastavnih programa. Često nedostatak vremena roditelja otežava suradnju s djecom, pa sumnjaju u kompetencije nastavnika. No, i nastavnici sumnjaju u sposobnosti roditelja glede njihove angažiranosti u rješavanju problema njihove djece.

Odnose između obitelji i škole narušava nedostatak vremena za međusobnu komunikaciju, a to utječe na izgradnju povjerenja unutar obitelji i škole. Negativna iskustva u suradnji između obitelji i škole za posljedicu imaju slabiji uspjeh učenika. Pomoću zajedničke suradnje roditeljima, nastavnicima i školama se pomaže u promicanju akademskog i emocionalnog razvoja djece. Djeca provode određeno vrijeme u školi kako bi usavršili svoje obrazovanje, no provode mnogo vremena i u kući, stoga su roditelji i nastavnici jednako odgovorni za razvoj djeteta (Škutor, 2014).

Na razvoj komunikacijskih vještina kod djece utječe i roditeljski nadzor nad televizijom i drugim medijima. Roditelji često ostavljaju djecu samu ispred televizije bez nadzora, a razlog tome navodi se kako roditelji danas nemaju vremena za provođenja s djecom (Ciboci, 2011). Nešto više o tome bit će riječ u poglavlju koje govori o utjecaju medija na komunikaciju s vršnjacima.

Djeca o komunikaciji uče kroz medije, a roditelji su ti koji im trebaju pomoći za što bolji i kvalitetniji razvoj komunikacijskih vještina. Roditelji bi s djecom od njihova prvog kontakta s medijima, što se često događa paralelno s njihovim prvim koracima u svijet, trebali razgovarati o medijskim sadržajima, analizirati ih i poticati na korištenje onih sadržaja koji su prilagođeni njihovoj dobi. Stoga, budući da u hrvatskom obrazovnom sustavu još uvijek nemamo pravi model medijskoga odgoja (djeca o medijima uče tek jedan sat mjesečno u sklopu nastave hrvatskoga jezika), važnu ulogu u medijskom odgoju imaju roditelji (Ciboci, 2015: 46).

2.3. Komunikacija u školi

Kvaliteta komunikacije stratešku važnost zauzima gotovo u svim područjima društvenih aktivnosti. U školi se jezik komunikacije i izvještavanja isprepliće s jezikom konstrukcije odgojno - obrazovnog postupka, a samim tim povezujući se s kulturom školske ustanove čini osnovu za razvoj socijalnih odnosa (Zrilić, 2010: 231).

Komunikacija započinje u obitelji, no komunikacijske kompetencije se razvijaju u školi, s naglaskom na razred. Škole djeluju kao društveni sustavi jer učenici dolaze iz različitih obitelji, imaju različite socijalne kompetencije ili nekompetencije, različit temperament, što uzrokuje heterogenost razrednih odjela. Kvalitetna komunikacija u razredu je temelj uspješnih socijalnih odnosa i temelj dobre atmosfere, a samim time predstavlja i ključ dobrog odgoja. Da bi se postiglo sve navedeno, nastavnik mora imati razvijene komunikacijske vještine (Neill, 1991).

Brajša (1994: 19) smatra da u komunikaciji nije dovoljno samo prihvatiti drugu osobu, već samoga sebe. Cooper i McIntyre (1996, prema Buhač, 2017) su utvrdili da su čimbenici za valjanu interakciju između nastavnika i učenika povezani s učenikovim stavovima, zanimanjima i raspoloženjem. Ishod istraživanja pokazao je da je u razredu potrebno razviti atmosferu koja obuhvaća učenikove osjećaje i orijentaciju jer ti faktori učenike potiču da se aktivno uključe u proces nastave i surađuju s drugim učenicima. S druge strane, Alexander's (1992) je otkrio da nastavnici nisu svjesni kako njihova interakcija potiče učenike na nastavnu aktivnost, a samim time i na učenje. Prema njemu, nastavnici dvije trećine vremena koje provedu u interakciji s učenicima u razredu obavljaju rutinski, bazirajući se na prenošenje gradiva učenicima.

U britanskoj studiji *ORACLE (Observational Research and Classroom Learning Evaluation)* nastavnici su 80% promatranog vremena proveli u interakciji s učenicima pri čemu je 20% cjelokupnog istraživanja vođeno s cijelim razredom, dok je manje od 10% vođeno s grupama, a 70% tih interakcija bilo je individualno s učenicima. Rezultati istraživanja pokazuju relativno veliku stopu interakcije nastavnik – učenik, pretežno na individualnoj osnovi. Također, nastavnici su nastojali biti na raspolaganju svakom učeniku i to je rezultiralo većom aktivnošću učenika tijekom nastave, boljom komunikacijom učenik – učenik i nastavnik – učenik. Tako da je neverbalna komunikacija u razredu od velike važnosti jer učenici imaju više povjerenja u neverbalnu, nego verbalnu poruku, a nastavnici moraju biti osposobljeni da prepoznaju neverbalne poruke (Buhač, 2017).

Uspješna komunikacija u razredu smanjuje pritisak na učenike što rezultira razvoju socijalnih kompetencija koje su osnova razvoja interpersonalnih odnosa u razredu. Također, u razredu treba poticati interkulturalne odnose. Takvi odnosi se temelje na međusobnoj pomoći, prijateljstvu, suradnji, prihvaćanju, poštovanju, uvažavanju i razvijanju socijalne osjetljivosti, priznavanju različitosti, te razvoju osjećaja za rješavanje socijalnih problema. Između ostalog, Buhač navodi kako takvi odnosi dovode do jačanja individualne razlike među učenicima s obzirom na vjersku i nacionalnu pripadnost, tjelesni izgled, ekonomski status, iskustva i stavove. Da bi se postigao valjani interkulturalni odnos i interakcijsko-komunikacijski proces između nastavnika i učenika, treba razvijati povjerenje, empatični odnos u kojem učenik i nastavnik uočavaju emocije drugih sudionika, odnosno podražavajuće-otvoreno-suradnička-komunikacijska klima (Buhač, 2017).

Prethodno navedena komunikacijska klima prema Gibbu (Borisoff, 1989 prema Brajša, 1994) predstavlja klimu u kojoj se učenici i nastavnik spontano ponašaju, iznose svoje probleme, njeguju međusobno povjerenje i slušaju. Za njegovanje ovakve klime potrebne su dvije stavke, a to su: duboko slušanje i govor potkrijepljen ljubavlju. Jer ako je razred naučio dubinski slušati, istinski i s ljubavlju pomoći sugovorniku, onda je naučio i istinski komunicirati.

Komunikacija se u razredu svakodnevno mijenja, nastavnik gubi dominantnu ulogu u nastavi jer je on partner učenicima i pomaže im. Kroz interaktivni pristup, uspješan odnos komunikacije i aktivnog slušanja razvija se samostalna inicijativa, a samim time i povećana aktivnost učenika u nastavi. Nastavnik svojom sposobnošću, empatičnošću, komunikacijom, suradnjom i tolerancijom potiče učenike na aktivnost i uči ih da jasno iskazuju svoja

mišljenja i stavove bez straha i srama. Učenicima je potrebna motivacijska podrška tijekom interakcije kako s nastavnicima tako i s vršnjacima. U komunikaciji nastavnik-učenik bitna stavka je aktivno slušanje koje ponekad izostaje i od strane učenika, ali i od strane nastavnika što vodi jednosmjernoj komunikaciji. To je vještina koja ima pozitivan utjecaj na učeničke vještine, a također i na međusobne odnose u razredu (Buhač, 2017).

U kvalitetnoj komunikaciji nastavnici potiču na razvoj interkulturalnih kompetencija koje imaju sljedeće karakteristike: „verbalnu i neverbalnu komunikacijsku kompetenciju, dobro poznavanje svoje i druge kulture, sposobnost poštovanja, razumijevanja i prihvatanja sudionika koji pripadaju drugim kulturama interaktivni odnos s drugim, kontinuirano dograđivanje saznanja o sebi, kako na individualnoj tako i na razini pripadajuće skupine, sposobnost povećane otvorenosti, fleksibilnost i kreativnost, shvaćanje posljedica diskriminacije kulturno drugačijih te sposobnost razvoja nestereotipnog mišljenja i stavova bez predrasuda.“ (Piršl, 2005, prema Jurčić, 2012: 84) No, ukoliko komunikacija nije uspješna javljaju se razni poremećaji na socijalnoj razini koji vode ka nepovjerenju među učenicima, ali i između učenika i nastavnika (Jurčić, 2012). Na temelju toga se izvodi zaključak da bez efikasne i kvalitetne komunikacije ne može postojati kvalitetna socijalna interakcija (Jurčić, 2012).

Nastavnici trebaju biti u stalnom kontaktu s roditeljima svojih učenika. No, pojedini nastavnici smatraju da mogu biti učinkoviti samo ako ostvare suradnju s roditeljima, dok drugi smatraju da uključivanje roditelja u unapređivanje i provedbu kurikuluma ugrožava njihov profesionalni status (Epstein, 2001, prema Kosić, 2009).

Nastavnicima treba biti jasno da njihov utjecaj prema učenicima ne znači ništa u usporedbi sa snagama koje se nalaze u obiteljskoj zajednici. Zbog toga je važno aktivno uključiti roditelje u odgoj i obrazovanje djece jer tako nastavnici mogu dobiti potpunu sliku o djetetu i njegovim procjenama, a to mu pomaže da na valjan način procjeni učenike (Juil, 1995, prema Kosić, 2009).

2.4. Komunikacija s nastavnikom

Suvremenom nastavniku potrebno je mnogo više znanje od klasičnog osposobljavanja za profesiju, budući da svakodnevni kontakti s djecom, roditeljima i suradnicima zahtijevaju razvijene socijalne vještine i sposobnost kvalitetne komunikacije (Previšić, 2005: 165-173).

Komunikacijske vještine učitelja moraju biti poticaj razvoju komunikacijskih kompetencija učenika. Njegovanjem tog odnosa dolazi se do uspješne komunikacije između učenika i nastavnika. Ta komunikacija dovodi do smanjenja pritiska na učenike i tako posredno utječe na njihov odnos prema školi, nastavnicima, roditeljima, vršnjacima, ali i pridonosi razvoju socijalnih kompetencija koje su temelj razvoju socijalnih odnosa u razredu. Shodno navedenom, razvoj općih komunikacijskih sposobnosti se smatra značajnim ciljem koji se ostvaruje postupno i u svim nastavnim sadržajima (Buhač, 2017).

Točno je da nastavnici utječu na aktivnost učenika tijekom nastave i na ishod učenja, ali učenici također utječu na nastavnike. Da bi pobliže objasnili kako komunikacija funkcionira u razredu i kako utječe na aktivnost učenika tijekom nastave potrebno je shvatiti što znači biti učinkovit prilikom prenošenja znanja i upravljanja okruženjem za učenje (Nist, Simpson, 2000, prema Buhač, 2017). Kako bi neki nastavnik bio uspješan, on mora biti učinkovit komunikator i u potpunosti vladati komunikacijskim vještinama. Komunikacija u odgojno-obrazovnom procesu uspješna je jedino u slučaju shvaćanja poruke i od strane nastavnika i od strane učenika. Da bi nastavnik ostvario uspješnu komunikaciju mora poticati slobodnu komunikaciju (Bratanić, 1997).

Sposobnost komuniciranja različita je kod djece i odraslih jer se u komunikaciji s djecom osoba, konkretno u ovoj situaciji nastavnik, mora prilagoditi dječjoj dobi. Prema Neillu (1991) djeca od rođenja raspolazu s malim rasponom neverbalnih znakova koji nisu usvojeni, već urođeni. Za svakog nastavnika i roditelja važno je savladati neverbalnu komunikaciju kako bi mogli dešifrirati neverbalne znakove kod svojih učenika, odnosno djece. Nastavnik može, uočavajući izraze lica i titranje mišića na tijelu, od djece dobiti povratnu informaciju o tome razumije li ili ne ono što on govori. U govoru neverbalni znakovi kojih ljudi nisu ni svjesni često utječu na prihvaćanje verbalne poruke.

Semir Šejtanić (2018) navodi da sve što nastavnik radi tijekom interakcije s učenicima omogućava učenicima da kreiraju svoje mišljenje o njemu, a mnoge poruke učenici tumače kao odnos nastavnika prema njima. Kad je komunikacija češća, učenici ju doživljavaju kao pažnju za njih, a kad ona izostaje osjećaju se zapostavljenima. Stoga je kvalitetna komunikacija prijeko potrebna, također ona vodi k izgradnji nove društvene zajednice i sprječava moguće barijere prilikom izgradnje pozitivnih međuljudskih odnosa. Šejtanić (2018) je proveo istraživanje koje se temeljilo na proučavanju komunikacijskih vještina tijekom nastavnih i izvannastavnih aktivnosti. Zanimljiva činjenica je da 34,9% sudionika u

ovom istraživanju smatra da nastavnici tijekom nastave učenike podučavaju komunikacijskim vještinama, dok čak 62,9% nastavnika smatra da podučava učenike komunikacijskim vještinama (Šejtanić, 2018).

Nastavnik samim ulaskom u razred uspostavlja s učenicima neverbalnu komunikaciju, pokretima ruke, pogledom i osmijehom. Također, nastavnik uspostavlja interakciju s učenicima željama i očekivanjima, osjećajima i mislima, a to radi svjesno ili nesvjesno. Ruke koje su uvijek raširene prema učenicima, radost u očima, blaga nagnutost prema naprijed, opuštenost i pozitivne vibracije potiču kod učenika radosno raspoloženje i na taj način zadobivaju njihovo povjerenje (Bratanić, 2002: 1433).

Brajša (1994) smatra kako razgovor učenika s nastavnikom pomaže u razvoju njihovog mozga i u oblikovanju njihove ličnosti. Uzajamno slušanje rezultira kvalitetnom komunikacijom, pa tako samo otvoreni, neposredni i iskreni razgovori na djeci imaju odgojni utjecaj, a učenici razgovaraju iskreno ako se uz nastavnika osjećaju slobodno i prihvaćeno. Nastavnik prvenstveno mora poznavati sebe i s učenicima mora razgovarati bez sakrivanja, kako bi zadobio njihovo povjerenje (Brajša, 1994: 250-251).

Brajša (1994: 251) navodi „Komunkološki podsjetnik za učitelje“, kako bi uvijek imali na umu neke od najbitnijih odrednica. Razgovor stvara, razvija i održava čovjeka, stoga ima veliku ulogu u komunikaciji između učenika i nastavnika (Brajša, 1994). Također, razgovor s nastavnikom omogućuje rađanje ličnosti i identiteta učenika. Njihova se mišljenja ne podudaraju, ali i dalje postoji međusobno poštovanje. Da bi učenici shvatili znanje što im nastavnik izlaže, nastavnik mora u svom govoru biti jasan, pregledan, kratak i zanimljiv (Brajša, 1994). Često se teme o osjećajima, željama i potrebama učenika zanemaruju od strane nastavnika, a ne bi smjele. Nužan faktor za uspješan razgovor između nastavnika i učenika je obostrano davanje, traženje i primanje dodatnih objašnjenja. Napadi i obrana nemaju odgojni utjecaj, pa ih treba izbjegavati. Također povremeno je dobro da nastavnik i učenik razgovaraju i o svome razgovoru. Samo otvoreni i iskreni razgovori imaju odgojni utjecaj, a ne nepotrebno komuniciranje, kontroliranje i neprijateljsko ucjenjivanje. Dobar nastavnik poštuje, ne vrijeđa, niti ponižava učenika. Učenici prihvaćaju nastavnika i iskreno s njim razgovaraju, ukoliko se uz njega osjećaju sigurno (Brajša, 1994).

2.5. Utjecaj medija na komunikaciju s vršnjacima

Danas mediji i medijske poruke najviše utjecaja imaju na djecu. Budući da djeca uz medije iz godine u godinu provode sve više vremena, može se očekivati da će i utjecaj koji će mediji imati na njih biti sve veći. Stoga je važno pripremiti ih na vrijeme za sve ono što mediji donose, a to prije svega znači da s medijskim obrazovanjem treba početi od najranije dobi (Ciboci, Gazdić-Alerić, Kanižaj, 2019).

S obzirom na to da su djeca sve više i više okružena medijima, Labaš (2005) tvrdi da ne smijemo zanemariti njihov utjecaj na dječje ponašanje. Važno je uočiti da su djeca svjesno izložena medijima, slušaju radijske postaje, čitaju novine ili časopise, slušaju glazbu, gledaju televizijske serije, odnosno djeca su aktivni korisnici masovnih medija te ih konzumiraju kako bi zadovoljili svoje potrebe za zabavom, informiranjem, razvijanjem socijalnih odnosa, no oni medijske sadržaje interpretiraju i vrednuju, pripisuju im značenja (Labaš, Vizler, 2005).

Livazović u *Priručniku za nastavnike i roditelje/staratelje* navodi da se suvremenom komunikacijom gube socijalne vještine, a također i jezično izražavanje djece. Komunikacija s vršnjacima svodi se na što kraću konverzaciju, što se tiče ekspresivnog dijela komunikacije. Mobilni telefoni i internet danas zamjenjuju međusobnu igru između djece, što dovodi do gubitka socijalnih i komunikacijskih vještina. Socijalne vještine predstavljaju sposobnost koja je nužna za uspješno međuljudsko funkcioniranje. Neka djeca znaju granicu prilikom korištenja interneta, dok se neki ipak ne mogu kontrolirati. Tada djeca pokazuju introvertiranost i ne sudjeluju u drugim oblicima komunikacije s vršnjacima, postaju nezainteresirani i odbijaju druženje s drugom djecom kroz izvannastavne aktivnosti pa je druženje i komunikacija s vršnjacima svedena na minimum (Livazović, 2014). Također, Livazović (2014) navodi kako su mediji postali jedno od ključnih sredstava socijalizacije koji utječu na ponašanje, stavove i svjetonazore. Središnji su pripovjedači 21. stoljeća jer su poput zbirke izvora informacija ne samo djeci, nego i svim generacijama. Mediji nisu sami po sebi dobri ili loši, zapravo se radi o tehnologiji koja se može koristiti na razne načine. Velike nade polažu se u ideju o medijima koji obogaćuju živote djece tako da potiču maštu i kreativnost, no javlja se sve veća zabrinutost da mediji mogu kočiti spontanu igru, održavati stereotipove, dovesti do propadanja moralnih vrijednosti i otuđenja od društva.

Djeca slijedom različitih okolnosti najviše vremena provode uz medije, zanemarujući tako komunikaciju s drugom djecom. Tako mediji postaju jednim od važnijih čimbenika

socijalizacije koja utječe na oblikovanje osobnosti djece. S obzirom na sadržaje koji se svakodnevno plasiraju, utjecaj medija na djecu može biti pozitivan i negativan (Milanović, 2019). Prema dosadašnjim istraživanjima utvrđeno je da mediji istovremeno na djeci ostavljaju pozitivne i negativne posljedice, a koja vrsta posljedice će prevagnuti ovisi o sadržajima koje mediji nude. Kvalitetni medijski programi namijenjeni djeci poput televizijskih i radijskih programa, internetskih stranica i slično mogu biti korisni u promicanju različitih razvojnih ciljeva. Tako određene obrazovne televizijske emisije školarce djelotvorno poučavaju određenim elementima nastavnog plana. Ovaj pristup, kako Livazović (2014) navodi, povezan je s razvojnom komunikacijom koja sustavno koristi strategije medijske komunikacije za promicanje društvenog razvoja i promjene. S druge strane, učestalo prikazivanje nasilja na televiziji, u filmovima i na videoigrama utječe na djecu na više razina. Utječe na njihovo ponašanje jer se povećava agresivno ponašanje, na psihički život jer se javljaju strah i tjeskoba u stvarnom svijetu te na društveni život jer se sve češće nasilje predstavlja kao najbolji način rješavanja međuljudskih odnosa. Medijsko nasilje različito utječe na djecu ovisno o spolu, njihovim osobnostima te njihovim životnim iskustvima (Livazović, 2014).

Nešto stariji podaci nam govore da krajem osamdesetih godina dvadesetoga stoljeća 58% građana je zastupalo da televizija doprinosi povećanju nasilja u društvu, dok čak 70% građana vjeruje u to. Također, ljudi vjeruju da sadržaji na televiziji doprinose povećanju kriminala, no službeni podaci pokazuju suprotno (Gabelica Šupljika, 2007).

Najveći broj istraživanja o djeci i medijima odnosi se na analizu odnosa djece prema televiziji. Iako je razvoj tehnologije danas na vrhuncu, televizija još uvijek zadržava glavnu poziciju najpopularnijeg masovnog medija. Televizija je jednostavno bogata raznolikim sadržajima: velik izbor programa, laka upotreba, korištenje slike i zvuka i slično. Istraživanja iz 2011. nam govore da je najzastupljeniji balansirani pristup koji nalaže da televizija ima podjednake pozitivne i negativne utjecaje na djecu, s tim da u kvantitativnom pogledu veći utjecaj imaju pozitivni efekti (Ilišin, Marinović Bobinac, Radin, 2001).

Prema istraživanju psihologinja s Hrvatskih studija (Boban i sur., 2006, prema Gabeljica Šupljika, 2007) pod nazivom "Analiza sadržaja vodećih TV postaja u RH: učestalost i obilježja prikaza nasilja" dokazano je da čak 51,4% emisija sadrži barem jednu agresivnu scenu. Ispitivanjem učestalosti agresivnih scena u emisijama s obzirom na dobne skupine utvrđeno je da većina emisija namijenjenih svim dobnim skupinama (62%) sadrže

najmanje 1018 agresivnih scena. Emisije namijenjene djeci (9%) sadrže 214 agresivnih scena, dok emisije namijenjene odraslima (29%) sadrže 514 agresivnih scena. Svađa kao najzastupljeniji agresivni čin (31,9%) najčešće je prikazana u sapunicama, zatim slijede ubojstva (23,4%) u igranim filmovima i informativnim emisijama, pa tučnjava (21,6%) u igranim i animiranim filmovima (Gabelica Šupljika, 2007).

Djeca upijaju ono što vide na televiziji. Gledajući nasilje djeca uče kako se nasilno ponašati. Prihvaćaju nasilje kao sasvim normalno ponašanje u stvarnom životu te ga uče reproducirati. Kod neke djece se javlja viktimizacija, što u prijevodu znači da se kod djece razvija strah od događaja koji su slični onim događajima iz medija. Tako dijete stvara pogrešnu sliku o svijetu u kojem živi. S druge strane, televizija kod djece potiče znatizelju i verbalne sposobnosti, odnosno stjecanje šireg spektra novih znanja. Djeca tvrde da se lakše uči gledajući televiziju, nego iz tiskanog materijala, odnosno knjiga, pri čemu drže da su tiskani izvori intelektualno zahtjevniji i teži u odnosu na televizijske (Salomon, 1993).

Odabirom odgovarajućih medija na učenike se može djelovati poticajno, probuditi interese, a korištenje medija u odgojno-obrazovnom procesu doprinosi boljem pamćenju sadržaja. Također, mediji za djecu predstavljaju jednu vrstu opuštanja. Djeca bježe od stvarnosti i organiziranog rada te se prepuštaju raznolikim medijskim sadržajima s opuštajućim i zabavnim sadržajima (Labaš, Marinčić, 2018). Nauče li se djeca kritičkom korištenju medija, bit će u stanju sama prepoznati pozitivne kvalitete od negativnih. No, uvijek treba imati na umu da je utjecaj medija, neovisno o tome je li pozitivan ili negativan, uvijek posredovan nizom socijalnih faktora smještenih van užeg medijskog prostora (Ilišin i sur., 2001).

Istraživanje provedeno u Hrvatskoj 2016. godine pokazalo je da 51% djece televizijski program gleda s roditeljima, 46% s braćom i sestrama, dok samo 11% samostalno (Ipsos Plus, 2016, prema Milanović, 2019). Vrijeme provedeno ispred malih ekrana zamjenjuje neke druge aktivnosti poput igre i zabave u prirodi, interakcije s drugom djecom, učenja. S obzirom na to da je medijska komunikacija u najvećoj mjeri jednosmjerna (osim interneta), medijski korisnici se u tom procesu pasiviziraju što otvara mogućnosti medijskim manipulacijama (Milanović, 2019). Također, internet i društvene mreže kao što su Facebook i Instagram, danas utječu na razvoj komunikacije kod djece, njihove međusobne komunikacije, komunikacije s nastavnikom i roditeljima. Stoga, Lana Ciboci (2018) tvrdi da je internet posljednjih nekoliko godina vrlo važan medij za djecu uz pomoću kojega nerijetko prate sve

ostale tradicionalne medije. Internet ima važnu ulogu i u komunikaciji među djecom zahvaljujući brojnim novim mogućnostima koje pruža (Ciboci i sur., 2018: 13).

Za razvoj kvalitetnih komunikacijskih vještina kod djece potrebna je i medijska pismenost jer samo na taj način možemo promatrati utjecaj medija. Ciboci (2018) tvrdi da je posjedovanje medijskih kompetencija postalo nužno u suvremenome društvu ispunjenom medijima i medijskim sadržajima. Zbog toga je važno kvalitetno medijsko obrazovanje koje će djecu pripremiti na suživot s medijima.

3. VERBALNA I NEVERBALNA KOMUNIKACIJA

Komunikacija se odvija na dvije razine, a to su verbalna (digitalna) i neverbalna (analogna). Paul Watzlawick (1967, prema Bratanić, 1993) ističe da se verbalna i neverbalna komunikacija odvijaju paralelno i da ih je nemoguće dijeliti i odvajati. Neverbalna komunikacija može zamijeniti verbalnu, primjerice u slučaju da se klima glavom umjesto izricanja verbalnog „da“, također ju može isticati ili ublažavati poput smiješka prilikom izražavanja veselja. No, mogu biti i suprotne, primjerice, u pokušaju izražavanja zadovoljstva kojem proturječi izgled, a neverbalno ponašanje k tome može regulirati verbalno ponašanje, na dva načina. Kod prvog načina pojedinac svojim verbalnim i neverbalnim ponašanjem utječe na produciranje vlastitih poruka na način da može promijeniti držanje tijela pri želji za promjenom teme, gestama može verbalizirati određene ideje. Drugi način reguliranja odnosi se na utjecanje na ponašanje partnera u komunikaciji svojim neverbalnim i verbalnim porukama, primjerice kada jedna osoba prestane govoriti, druga u isto vrijeme počinje govoriti. Upravo na osnovi umijeća reguliranja, ljudi donose prosudbe jedni o drugima (Bratanić, 1993).

Profesor Birdwhistell je ocijenio da prosječan čovjek komunicira riječima oko deset do jedanaest minuta dnevno, a za jednu rečenicu je približno potrebno dvije i pol sekunde. Također, dokazao je da se 65% komunikacije odvija neverbalno, a 35% verbalno (Pease, 2008). Albert Mehrabian (1967), profesor psihologije, je istraživao utjecaj izgovorene riječi, tona glasa i govora tijela na slušatelja. Godine 1967. objavio je rezultate svojih istraživanja u kojima je naveo da se cjelokupan utjecaj poruke sastoji 7% od verbalnog, 38% vokalnog i 55% neverbalnog dijela. Ubrzo su njegovi zaključci dostigli popularnost pa je stvoren popularni omjer 7/38/55. Mehrabianova istraživanja fokusirana su na dekodiranje relativnog utjecaja izraza lica, vokalnog dijela i izgovorene riječi. Točnije, bavili su se načinom na koji ljudi prenose osjećaje uz pomoć jedne emocionalne riječi. U prvom istraživanju Mehrabian i Weiner (prema Amsel, 2019) su istraživali što ima veći utjecaj na slušatelja, izgovorena riječ i intonacija ili ton izgovorene riječi kada izgovorena riječ nije u skladu s tonom glasa. Ispitano je 30 sudionika podijeljenih u tri grupe. Od njih je traženo da poslušaju snimke dviju žena koje su pročitale devet različitih riječi, po tri pozitivne, tri negativne i tri neutralne („draga”, „hvala”, „dušo”, „možda”, „oh” „stvarno”, „nemoj” i „strašno”) tako da pažnju obrate samo na sadržaj i ton glasa. Rezultati su pokazali da su sudionici bolji u otkrivanju emocija u tonu nego u izgovorenoj riječi. U drugom istraživanju Mehrabian i Ferris (prema

Amsel, 2019) su istraživali što ima veći utjecaj na slušatelja, ton glasa ili izraz lica. Od sudionika je traženo da poslušaju snimku triju žena kako ponavljaju riječ „možda“ u tri različita tona (pozitivnom, negativnom i neutralnom), a potom da povežu fotografije ženskog lica s te iste tri emocije. Rezultati su pokazali da su sudionici bolji u otkrivanju emocija na fotografiji nego li na snimci (Amsel, 2019).

3.1. Verbalna komunikacija

Verbalna komunikacija temelji se na komunikaciji riječima. Riječ je za djecu osnovnoškolske dobi trenutno najčešći oblik komuniciranja s nastavnikom i svojim vršnjacima. Škole u Republici Hrvatskoj još uvijek ne pridaju dovoljno pozornosti drugim oblicima komuniciranja što će biti prikazano i u istraživačkom dijelu ovog rada. Verbalna komunikacija koristi se za razmjenu informacija znakovima, odnosno simbolima koje svatko može razumjeti na jednak način. Tako se razmjenjuje sadržajni aspekt poruke. To je od velike važnosti jer se pri komunikaciji usredotočujemo na ono što se govori riječima (Sorta-Bilajac, Sorta, 2013: 583-590). Budući da je jezik multifunkcionalno sredstvo koje prilagođujemo vlastitim ciljevima i potrebama, onda je i govorno verbalno komuniciranje vrsta nadkategorije koja obuhvaća niz potkategorija od čavrljanja, svađanja i pričanja, pa sve do poslovnih razgovora i intervjua i javnih izlaganja (Marot, 2005).

Jezik je najznačajniji komunikacijski sustav u ljudskoj zajednici. No, vrlo bitna stavka unutar verbalne komunikacije je prepoznavanje načina razmišljanja i percepcije sugovornika te prilagodba načina vlastitog izlaganja. Robovanje standardnom jeziku i ustaljenim frazama vodi ka stvaranju suprotnog efekta neprihvatanja i nerazumijevanja.

Ako želimo da slušatelj čuje govornika, a ne da samo sluša, govornik mora biti razumljiv i psihički mu se približiti kako bi mu omogućio da se „uživi“ u tematiku razgovora. To podrazumijeva komunikaciju koristeći izraze koje sugovornik poznaje. U situacijama kada stručnost i intelektualnost govornika dolazi do izražaja, ona se izražava bogatim vokabularom, službenim izrazima i složenim rečenicama. U svakom slučaju to je stvar osobne procjene, jer je nekad u razgovoru poželjna distanca i dostojanstvo, nekad pak bliskost i prisnost (Čerepinko, 2011).

Verbalna komunikacija u formi jezika prednjači nad neverbalnom komunikacijom jer se njome postiže bolji prijenos logičkih i apstraktnih ideja i to upravo uporabom jezika koji je općeprihvatljiv, nastojanjem da poruke budu kratke i jasne, objašnjavanjem glavnih zamisli

na primjerima i usporedbama te ponavljanjem i sažimanjem, ukoliko komunikacija traje duže vrijeme (Buhač, 2017).

Ako se govori o učenicima u osnovnim i srednjim školama, mora postojati svijest o količini informacija koju oni mogu usvojiti i percipirati tijekom školskog sata. Kako bi provedba navedenog bila uspješna, nastavnici moraju pokazati zanimanje za učenika, uvažavati njegove ideje i misli te se usmjeriti na učenika kao ravnopravnog komunikacijskog partnera u određenoj situaciji (Čerepinko, 2011).

Prema Rotu (1982, prema Rosić, 2008) postoje odrednice koje utječu na uspjeh verbalne komunikacije. Prva je ograničena sposobnost prijema informacija. Ponekad informacija može biti dobro oblikovana, ali primatelj ne mora uvijek biti u mogućnosti da ju primi. Primjerice, to je posljedica prevelike količine informacija. Također, tu treba uzeti u obzir inteligenciju i stupanj obrazovanja osobe kojoj su dane informacije namijenjene. Na prijem informacija utječu brojni čimbenici, između ostalog to mogu biti fizičke (buka, vrućina) i unutarnje (umor) smetnje. Govornici često koriste pojmove i varijable koje sugovornicima nisu poznate, što često rezultira neuspješnom komunikacijom (Rosić, 2008: 69). Svaka osoba ima drugačije načine razmišljanja i opažanja, pa uslijed toga dolazi do različite interpretacije informacija. Na primjer, vjernik i ateist imaju različita gledišta o vjeri (Rosić, 2008: 69). Utjecaj nesvjesnih i djelomično svjesnih mehanizama: Preciznije, ukoliko postoje predrasude prema pojedincima unutar grupe, poruka koju je iznio pripadnik te grupe ili neće biti uočena ili će se njena vrijednost umanjiti. Zatim, konfuzno i neadekvatno prezentiranje podataka: Ponekad loše prezentirana informacija može biti pogrešno protumačena od strane primatelja. Na uspješnost, odnosno neuspjeh komunikacije utječe nepostojanje komunikacijskog kanala. Ova smetnja je posljedica jednostrane komunikacije. Primjerice, ako nastavnik upita „Ima li itko pitanja vezanih za današnju lekciju“, a nitko ne odgovori.

3.1.1. Govor

U osnovi verbalne komunikacije nalazi se govor, odnosno pismo i jezik kao najznačajniji ljudski komunikacijski sustav. U toj komunikaciji istu važnost imaju govorne i pisane poruke. Obje se zasnivaju na riječima, samo se pisane prenose vizualnim, a govorne akustičnim putem (Rosić, 2008). Prema Škarić (2000:14-15) područje suvremenog govorničkog izražavanja obuhvaća razgovore, kratke monologe, govore, posebne govorne

vrste (voditeljstvo, najava-obavijest, prevođenje, prijenos, pripovijedanje, recitiranje) te razgovore na temu. Raznoliki sustavi signalizacije se kombiniraju u govoru tako da jedan zamjenjuje i dopunjuje drugi i pri tome ni slušatelju ni govorniku nije u potpunosti jasno što je izraženo riječima, a što neverbalnom komunikacijom. Kad se iz govora ispiše samo jezični izraz, ostali bi začuđeni kako je on nejasan, čudan, nepotpun, nepravilan, nerazumljiv, a ponekad i suprotnog značenja od izrečenog. Osoba koja točno zna što misli i namjerava, govornom signalizacijom će to uspjeti izraziti (Škarić, 2000).

Govor se sastoji od dva dijela: govorenja i slušanja. Iako govornik ima glavnu ulogu, slušatelj nije pasivan. Njegova aktivnost, i kad ne odgovara, nije manja od govornikove. Škarić govori da su istraživanja o učenicima i studentima pokazala poražavajuće loše rezultate. Velik dio stvari površno zapamte ili pogrešno razumiju. Stoga je na razini društva poraznija nekultura slušanja, nego nekultura govorenja. Razlog leži u tome što su slušači u javnom govorenju nužno brojniji i riječ se pretvara u djelo preko slušatelja (Škarić, 2000). Mnogi problemi i poteškoće u školi nastaju zbog nedostatka uspješne i kvalitetne komunikacije. A uzrok tome leži u nerazvijenosti učeničke sposobnosti komuniciranja koja potječe iz komunikacije unutar obitelji.

Općenito, svaki govorni iskaz u sebi sadrži tri razine: ekspresivnu, intelektualnu i impresivnu razinu (Škarić, 1982: 57). Ekspresivna i impresivna razina odnose se isključivo na osobu govornika, dok se intelektualna razina u cijelosti prenosi pismom i uključuje predmet razgovora. Uz pomoć ekspresivne razine može se prepoznati podrijetlo govornika, uočiti boja njegovog glasa i način izgovora. U svakom govoru prisutna je i impresivna razina govornog iskaza koja daje informacije o tematici razgovora te o stavu govornika prema intelektualnoj razini iskaza (Škarić, 1982).

3.2. Neverbalna komunikacija

Dublji, a ponekad i značajniji vid komunikacije, odvija se u sferi neverbalne komunikacije, tako da je važno u kojoj međusobnoj vezi se nalaze verbalna i neverbalna komunikacija u društvu. Neverbalna komunikacija definira se kao način na koji ljudi komuniciraju bez riječi, bilo namjerno ili nenamjerno, zamjenjuje ili dopunjuje verbalnu komunikaciju, a koristi se za izražavanje emocija, stavova, osobina ličnosti ili mijenjanje verbalne komunikacije. Često se definira kao komunikacija bez riječi (Radenčić, 2013).

U moderno doba prva studija koja je istraživala problematiku neverbalne komunikacije bila je studija Charlesa Darwina pod nazivom „Istraživanje emocija kod čovjeka i životinja“ (1882/1998). U toj studiji iznio je činjenicu da se emocije izražavaju kroz razne tipove pokreta tijela, kao i to da su pokreti kod ljudi i nekih životinjskih vrsta slični, što signalizira da su urođeni i univerzalni. Zastupao je hipotezu da su emocije i izražavanje emocija evoluirali kroz vrste, biološki urođeni i da su univerzalni za sve ljude. Prema njemu, svi ljudi imaju sposobnost da izražavaju emocije na iste načine, u najvećoj mjeri preko izraza lica. No, njegovi zaključci i tvrdnje su zasnovani na promatranju i opisima izraza lica kod pripadnika različitih kultura, a ti opisi nisu mogli biti prihvaćeni kao čvrst dokaz njegove teze o univerzalnosti emocionalnih ekspresija. Taj problem riješen je stoljeće kasnije. Američki psiholozi, vođeni Paulom Ekmanom, dokazali su da se osnovne emocije prepoznaju jednako kod pripadnika različitih kultura, točnije da su univerzalne (Cerovski, 2017).

U posljednjem desetljeću zabilježen je ogroman porast istraživanja i popularnosti od strane znanstvenika za fenomen neverbalne komunikacije. U užem smislu, neverbalno ponašanje se odnosi na radnje koje se razlikuju od govora. Prema Mehrabianu (1967) čak 93% stava sugovornika može se spoznati iz elemenata neverbalne komunikacije.

Činjenica je da se razvojem tehnologija stvaraju nove mogućnosti istraživanja, novi pogledi na razna pitanja koja su ostala neodgovorena kroz povijest. Također se razvijaju i bolji dokazi tvrdnji. No, Darwin je svojom tezom inspirirao mnoge znanstvenike u različitim područjima znanosti, od arheologije, zoologije, pa do psihijatrije, psihologije i lingvistike, da krenu u daljnja proučavanja neverbalne komunikacije (Cerovski, 2017).

Većina ljudi neverbalnu komunikaciju smatra komunikacijom koja je ostvarena nekim drugim sredstvima mimo riječi. Neverbalnu komunikaciju ne možemo u potpunosti kontrolirati, samim tim je podložna nesvjesnim radnjama koje osoba čini (Rijavec, Miljković, 2002: 5-7).

Govor tijela je laički izraz za neverbalnu komunikaciju, a popularnost je dostignuo nakon objavljivanja knjige Juliusa Fasta „Body Language“ 1970. godine. Objavom te knjige Fast je usredotočio pažnju na ekspresivnu snagu radnji i tjelesnih znakova. Govor tijela je upisan u leksikon kao izraz koji označava komunikacijski kanal izvan izgovorenog i napisanog, uključujući i znakovni jezik gluhih koji je također gestovne prirode (Fast, 1970, prema Cerovski, 2017).

Neverbalno ponašanje zauzima velik dio ljudske komunikacije, stoga Argyle (1988, prema Knapp, Hall, 2010) ističe da neverbalno ponašanje ima nekoliko funkcija. Prva funkcija neverbalnog ponašanja je izražavanje emocija, druga je izražavanje odnosa prema osobama u komunikaciji, treća funkcija je predstavljanje sebe drugima ovisno o neverbalnim znakovima koji se koriste. Posljednja funkcija predstavlja neverbalno ponašanje kao pratnju govora koja se koristi za izražavanje povratnih reakcija, pažnje i raznih ostalih funkcija.

Neverbalne poruke mijenjaju ili potvrđuju značenje izgovorenog sadržaja, oblikuju izgovorene poruke, zamjenjuju, dopunjuju i proširuju verbalno teže izazove sadržaja. Na razini osobne komunikacije neverbalnim porukama se izražavaju različite namjere, očekivanja i emocionalna stanja (Brajša, 1994). Na području utjecajne komunikacije neverbalne poruke predstavljaju snažno sredstvo priopćavanja i utjecaja poruka, stimuliraju ili kočuju dijalog. Izgovorena poruka dobiva svoj smisao, značenje, djelotvornost i utjecaj tek uz neverbalnu pratnju (Brajša, 1994). No, neverbalne poruke mogu slabiti pa čak i poništiti izgovorenu riječ. Govor tijela je ravnopravni partner govoru mozga i duha, a ljudi su tu bespomoćni i ne mogu ga izbjeći. Zapravo tijelo progovara i onda kada ljudi to ne žele (Brajša, 1994).

3.2.1 Držanje tijela

U globalu, govor tijela uvelike pomaže u razumijevanju kako drugih, tako i samih sebe. Postoje dva položaja tijela: otvoreni i zatvoreni govor tijela. Na primjer, ukoliko se osoba osjeća ugroženo, velika je vjerojatnost da će svoje tijelo pokušati „zatvoriti“ tako što će prekriziti ruke i noge. Značajke zatvorenog položaja tijela su ograničeni pokreti, napetost u ramenima, prekrizene ruke/noge te gledanje u pod. Uobičajen pokret kretnje prekrizeneh ruku, jedna je od najpoznatijih gesta koja označava zatvorenost, odnosno negativno raspoloženje. S druge strane, ugodna atmosfera se stvara otvaranjem tijela prema sugovorniku. Zato ljudi u otvorenom položaju tijela ne postavljaju „prepreke“ rukama. Geste ruku i nogu pri tome ostaju slobodne (Pease, 2002: 64-65).

Allan i Barbara Pease (2008: 207) ističu da postoje četiri osnovna stajanja: Stav pozor, koji je poznatiji pod nazivom službeni stav, pretpostavlja položaj tijela u kojem su noge i stopala skupljeni. Zastupljeniji je kod žena nego kod muškaraca, ali također i kod ljudi koji se obraćaju nekome tko je na višem položaju od njih. Drugi stav predstavljaju raširene noge i koriste ga više muškarci koji čvrstim stajanjem na tlu izražavaju svoju

dominantnost i muževnost. Treći položaj predstavlja noga u iskoraku koja objašnjava način na koji se težina prebacuje na kuk. Zapravo, postoji mogućnost da takvim položajem osoba otkriva svoje namjere zato što nogu usmjerava tamo gdje namjerava poći, dok u društvu nogu usmjerava prema osobi koju smatra najzanimljivijom. Četvrti položaj su prekrizene noge i njegovo značenje može varirati u ovisnosti o kontekstu. Primjerice, kada se muškarac nađe u tom položaju poručuje da namjerava ostati tamo gdje se nalazi, ali i štiti svoju muževnost.

3.2.2. Gestikulacija

Gesta se u literaturi najčešće definira kao oblik neverbalne komunikacije koji zamjenjuje verbalnu komunikaciju ili ju nadopunjuje. Predstavlja pokret određenim dijelom tijela: šake, prsti, ruke, glava, lice, obrve, oči i trup (Cerovski, 2017).

Desmond Morris (1979: 26-29) je u svojoj knjizi „Otkrivanje čovjeka kroz geste i ponašanje“ odredio nekoliko vrsta gesti, a u ovom radu detaljnije su opisane mimičke geste. Mimičke geste služe da bi se što bolje opisala neka osoba ili radnja. Također, postoje neke mimičke geste koje razumiju svi ljudi pa se vrlo često koriste u sporazumijevanju. Takve geste većinom se odnose na primarne funkcije, primjerice, jedenje i pijenje. Mimičke geste se koriste i u konkretnim situacijama, poput sahrana. Naša kultura nalaže da sahrane nisu mjesto smijeha i zbog toga ljudi uvijek imaju tužni izraz lica, iako on ponekad ne opisuje stvarno stanje pojedine osobe (Morris, 1979). Drugačija vrsta mimičke geste jeste profesionalna gluma jer glumci glume određene uloge i time se pretvaraju da su netko drugi. U opisu posla im je da se u potpunosti užive u lik koji glume te je tada teško shvatiti koje je zapravo njihovo stvarno stanje. Mimičke geste koje ljudi često upotrebljavaju su one koje se odnose na neki predmet. Općenito su ljudi skloni tome da sve opisuju rukama jer te geste omogućuju lakše sporazumijevanje. Ovu vrstu gesta mogu razumjeti i stranci i zbog toga nije čudno što ih često koriste prilikom komuniciranja (Morris, 1979).

Morisova klasifikacija gesta definira gestu kao radnju kojom se šalje neki vidni znak promatraču i dijeli ih na primarne i sekundarne, odnosno slučajne i namjerne (prema Cerovski, 2017). Slučajne geste predstavljaju mehaničke radnje sa sekundarnim porukama, preciznije pokretima kojima se odvija neka osobna radnja. Primjerice, hod, stav ili namještanje kose. Prema njemu svaki pojedinac za sebe ima karakteristične sekundarne geste. Upravo te geste sugovorniku pružaju informacije o stavovima. Izdvaja geste koje se u komunikaciji upotrebljavaju namjerno kako bi se prenijela neka informacija sugovorniku. Na

primjer, namjerno zijevanje sugovorniku daje do znanja da je osoba umorna ili da joj je dosadno. Ovu vrstu gesta nazvao je slučajnim jer se ne događaju spontano, već imaju neku namjeru, a koriste se da bi prenijele neku informaciju (prema Cerovski, 2017).

Druga vrsta gesti su geste ovisne o govoru i one su izravno vezane uz govor ili ga prate, a često i služe za ilustriranje onoga što je verbalno rečeno. Ti pokreti mogu naglasiti rečenicu ili pak određenu riječ, upozoriti na prisutne objekte, skicirati tok misli, prikazati neki prostorni odnos ili tjelesnu radnju, opisati sliku nekog referenta ili služiti kao komentar načina na koji je određeni proces interakcije reguliran.

Prethodno je navedeno da je gesta vidljivi znak koji se daje promatraču. Da bi taj znak postao gesta, njega mora netko vidjeti i on mora prenijeti određenu poruku. Gestikuliranjem govornik privlači pozornost na sebe i svoje riječi i na taj način slušateljima olakšava bolji primitak njegove poruke. Postoji mnogo vrsta gesta te se one dijele u ovisnosti o njihovoj funkciji, a to su: adaptori, amblemi, regulatori i ilustratori (Harrison, 1974).

Adaptori predstavljaju radnje koje su nekad imale svoju svrhu, a sada su dio pojedinačne navike. Dije se u tri skupine: alter-adaptore, samo-adaptore i predmetne adaptore. U alter-adaptore ubrajaju se dodir, ljubljenje, držanje i maženje druge osobe. Samo-adaptori uključuju dodir samog sebe i češkanje, a predmetni adaptori uključuju dodir, držanje te igranje s nekim predmetom iz okoline (Harrison, 1974).

Amblemi predstavljaju neverbalne znakove koji zamjenjuju verbalnu poruku. Koriste se samostalno i imaju poznato značenje unutar jedne kulture, no u interkulturalnim kontaktima mogu izazvati nesporazume. Neki od najpoznatijih amblema su ispruženi srednjak i kažiprst u položaj slova V i predstavlja pobjedu. Krug načinjen od kažiprsta i palca u Sjedinjenim Američkim Državama označava nešto super, dok taj isti krug u Japanu označava novac, u Francuskoj nešto bezvrijedno, a u Grčkoj i na Sardiniji to je uvreda za ženu i muškarca (Morris, 1979).

Regulatori označavaju znakove koji kontroliraju interakciju (Harrison, 1974).

Ilustratori su pokreti, najčešće rukama, koji se za razliku od amblema ne mogu koristiti samostalno jer tada nemaju nikakvo značenje. Argyle (1988) ističe da postoji nekoliko vrsta ilustratora. Prva vrsta su piktografi i predstavljaju slikovno pismo, ideografi predstavljaju pojmovno pismo, pokazivači pokazuju predmete, slike i osobe. Kinetografi

pokazuju određene tjelesne radnje, primjerice ples, dok dirigenti dirigiraju ritam, jakost, tempo i isticanje govora.

3.2.3. Izraz lica

Šest osnovnih emocija – sreća, ljutnja, strah, gađenje, tuga i iznenađenje – na licima se pojavljuju u istim ekspresijama. Ako je osoba sretna njeno lice obasjat će osmijeh, dok će se donji dio njenog lica opustiti. Ljutu osobu prepoznat ćemo po spuštenim obrvama i stisnutim usnama. Strah se prepoznaje prema raširenim zjenicama, bljedoći u licu i zategnutim drhtećim usnama. Gađenje se također lako prepoznaje, prema suznim očima, naboranoj gornjoj usni i naboranom nosu. Plač osobu otkriva u njenoj tuzi, a lice joj se spušta, te se stvaraju bore oko korijena nosa. Iznenađenje se prepoznaje prema širom otvorenim očima i stegnutoj vilici (Boyes, 2009: 21-24). Boyes (2009: 23) tvrdi da se ljudi lako zavaraju jer misle da mogu odgonetnuti sve što drugi misle sudeći na temelju njihovih izraza lica, dok to zapravo predstavlja dio tijela koji ljudi najlakše mogu kontrolirati i tako manipulirati svojim pravim emocijama.

3.2.4. Dodirivanje

Dodirivanje, odnosno taktilna komunikacija, najprimitivniji je oblik komunikacije i može biti usmjereno na sebe ili na drugu osobu. Dodirivanje vlastitog tijela označava određeno stanje ili naviku pojedinca. Sve vrste dodira nisu poželjne, no ipak sve ovisi o situaciji i bliskosti osoba koje komuniciraju. Količina dodira varira s obzirom na dob, spol i situaciju. Može goditi, smirivati, ali i iritirati. Dodir ima ulogu u ohrabrivanju, iskazivanju nježnosti, ali također izaziva i negativne reakcije ukoliko ga druga osoba smatra neprikladnim. Sa sobom nosi pozitivan ili negativan efekt, može upravljati interakcijom, ali i služiti kao fiziološki podražaj (Knapp, Hall, 2010). Knapp i Hall (2010) navode da je dodir između dvoje ljudi jedan od najsnažnijih oblika neverbalne komunikacije. Neodređeni je oblik ponašanja čije značenje najčešće proizlazi iz konteksta, prirode danog odnosa i načina na koji se izvodi, a ne iz konfiguracije samog dodira. Postoje različiti oblici dodira, a neki od njih navedeni su u *Tablici 2*.

Tablica 2. Različite vrste dodira (Knapp, Hall, 2010)

Vrste dodira	Dijelovi tijela uobičajeno uključeni
Tapšanje	Glava, leđa
Šamaranje	Lice, stražnjica i ruke
Udaranje	Prsti i lice
Štipanje	Obraz
Milovanje	Gornji dijelovi tijela, lice, kosa, genitalije, koljeno
Treskanje	Ramena i ruke
Ljubljenje	Usta, obrazi, ruke, noge, grudi i genitalije
Lizanje	Genitalije i lice
Držanje	Ruke, šake, koljeno i genitalije
Vođenje	Ruka
Grljenje	Tijelo, ramena
Povezivanje	Ruke
Naslanjanje	Ruke
Šutiranje	Noge, stražnjica
Uređivanje	Lice, kosa
Škakljanje	Bilo gdje

Dodiri učenika i nastavnika dijele se na namjerne i slučajne. Odrasle osobe i djeca na različit način doživljavaju dodir jer odrasle osobe imaju naučene i svjesne obrasce ponašanja, a dodirivanje smatraju zadiranjem u osobni prostor. Slučajni su dodiri između nastavnika i učenika rijetki, a namjerni se ne prakticiraju osim u slučaju nesvakidašnje komunikacije, poput čestitanja ili tješnja. No, premda se ne izražava, bliskost između učenika i nastavnika postoji, pa tako učenici svoju bliskost izražavaju dodirivanjem nastavnika. No, to je ipak zastupljenije u latinoameričkim kulturama gdje se zagrljaj između nastavnika i učenika smatra pozdravom (Neill, 1991). Ovaj oblik neverbalne komunikacije primijećen je od strane nastavnika u istraživačkom djelu rada (intervjua).

4. KOMUNIKACIJA U/TIJEKOM SPORTA

„Prirodna dječja aktivnost i dječja mašta je vrijedno unutarnje sredstvo koje se može iskoristiti za poticanje kreativnog razmišljanja, zdravog samopoštovanja i uspješne komunikacije s drugima.“ (Plummer, 2010: 28)

Navedeni citat opisuje kako o dječjoj aktivnosti i mašti ovisi uspješna komunikacija. Plummer (2010) navodi kako je dječji svijet natjecateljska arena u kojoj učenici sami igraju igre u kojima pobjeđuju ili gube, bez obzira na to potiče li ih nastavnik na to ili ne. Zbog toga se preporučuje da u razredu ne dominiraju natjecateljske igre jer u svakom razredu ima učenika s niskom razinom samopoštovanja koji teško prihvaćaju igre koje uključuju pobjedu ili poraz. A da bi učenici mogli uživati u natjecateljskim igrama, prije početka trebaju razviti određeni stupanj emocionalne otpornosti, samoeфикаsnosti i sposobnosti (Plummer, 2010: 14).

Značajan je utjecaj sporta na oblikovanje osobnosti jer omogućava djeci da razviju svoje ljudske kvalitete i promiču autentične ljudske vrijednosti. Sport privlači dijete zbog igre i dobrog trenera, a odbijaju ga ambiciozni roditelji, ismijavanje i česte ozljede (Krželj, 2009). Putem sporta dijete oblikuje i usvaja sustav vrijednosti i razvija osobine ličnosti, primjerice, asertivnost, suradljivost, odgovornost, upornost, usvaja određena pravila ponašanja i komunikacije te oblikuje životne navike (Barić, Horga, 2006). Igre su pogodne za razvoj socijalnih kompetencija djece jer kroz igru djeca uče razmišljati, razumijevati vlastite osobine i odnose s drugom djecom. Kroz igru djeca razvijaju kvalitetnu komunikaciju te uče neagresivno rješavati određene životne situacije (Jurčić, 2012).

Željko Požega (2012: 1-2) navodi da trener u radu s igračima prije svega mora biti pedagog i odgajatelj, posebno ako trenira mlađu dobnu skupinu. Općenito, odgoj se dijeli na tjelesni odgoj, intelektualni odgoj, moralni odgoj, estetski odgoj i radni odgoj. Također, Požega (2012) navodi da kod igrača mlađe dobne skupine trener/učitelj mora permanentno poticati sve prethodno navedene vrste odgoja. Prvi navedeni odgoj je tjelesni odgoj i on obuhvaća zdravstveni, odgojni, rekreativni i obrazovni zadatak. Zdravstveni se odnosi na cjelokupnu brigu za očuvanje zdravlja, odgojni utječe na izgrađivanje pozitivnih osobina ličnosti, rekreativni uključuje aktivnosti tjelesnog odgoja kao sredstva za aktivan odmor i zdravu razonodu, dok se obrazovni zadatak odnosi na usvajanje novih znanja i formiranja vještina. Intelektualni odgoj podrazumijeva razvoj intelektualnih potencijala, spoznaju moći i smisla za intelektualne vrijednosti. Moralnim odgojem su regulirani odnosi među ljudima te odnosi na relaciji pojedinac – društvo. Estetski odgoj spada u područje odgojnog djelovanja

čija je svrha da kod sportaša razvije sposobnost za stvaranje, doživljavanje i vrednovanje dobrog. Radni odgoj uključuje razvijanje kulture rada (Požega, 2012).

Kontakt zblizavanja između trenera i igrača je glavno sredstvo uz pomoć kojeg se igrači otvaraju treneru. Ukoliko se komunikacija razvija u pravom smjeru, trener postaje njihov odgojitelj i vođa. Zbog kontakta trener osjeća svoje igrače, a igrači smatraju svog trenera kao nekog s kim mogu komunicirati (Požega, 2012). Igrači se osjećaju dobro i u pravilu žele da se kontakt produbi. Zapravo, uspjeh u odgojno-obrazovnom radu ovisi o dubini i čvrstoći osobnog kontakta. U pravilu trener mora voditi računa da ostvari kvalitetnu komunikaciju s igračima uz istovremeno poštovanje s druge strane. Primjerice, nogometni treneri preferiraju usmenu i neverbalnu komunikaciju s ciljem da prenesu valjanu poruku svojim igračima. Smisao i kontekst u kojem se komunikacija odvija ima ogromnu ulogu u komunikaciji (Požega, 2012: 34).

Nezadovoljavajuća komunikacija rezultira raznim problemima kao što su stres zaposlenih, gubitak sportskog društva i slično. Dobra komunikacija vodi ka poboljšanju međusobnih odnosa zaposlenih u sportu, pojačanom osjećaju pripadnosti sportu, većoj produktivnosti i slično. Važan je faktor za efikasno upravljanje u sportu. Sportske organizacije stvaraju, dijele i mijenjaju svoju kulturu kroz komunikaciju (Skorić, 2016). Požega (2012) navodi da grupno mišljenje predstavlja društveni fenomen komunikacije koji se javlja kada dominira grupno ponašanje, nastaje kada želja skupine da se postigne konsenzus nadvlada želju koja je u interesu skupine.

Jedna od komunikacijskih barijera koja je prisutna prvenstveno kod djece je izrazito izražena sramežljivost. Prema definiciji Američke psihološke udruge (1980) sramežljivost je sklonost osobe da se osjeća neugodno, napeto ili zabrinuto tijekom određenih životnih situacija. Ta osobina je posebno izražena kada se sramežljiva osoba pronade u društvu nepoznatih ljudi. Stoga djecu ne treba „gurati u vatru“ ukoliko oni to ne žele jer to može postati pokretač nezadovoljstva i teških depresivnih stanja.

4.1. Individualni i grupni sportovi

Bavljenje sportom predstavlja jedan od najvažniji čimbenika zdravlja djece i odraslih, ali isto tako je i uzrok brojnih ozljeda i nezadovoljstva. Sport predstavlja opće ljudsko dobro i sastavni je dio ljudi različitih generacija. U prošlosti je djetinjstvo predstavljalo najaktivniji

dio ljudskog života, dok su današnja djeca zaokupljena novom tehnologijom. Potrebno je razlikovati sport i rekreaciju jer su to dvije u potpunosti različite stvari. Sport je natjecanje i nema sporta bez natjecanja, dok je rekreacija razonoda i zabava. Međunarodna povelja o tjelesnom odgoju i sportu, koja je usvojena 1978. godine od Unescoa govori da je bavljenje sportom fundamentalno ljudsko pravo za sve. U obrazovnom sustavu sport se potiče još od malih nogu kroz nastavu tjelesnog odgoja. Škole i obrazovne ustanove su mjesta prvog susreta sa sportskim sadržajima. Sport u školama čine tri tematska područja: sportsko – tehničko obrazovanje, razvoj antropomotoričkih sposobnosti i povezivanje tjelesnog odgoja sa životom (Hadžikadunić, Turković, Tabaković, 2013).

Pravilan odabir sporta je težak jer ne postoje sigurni pokazatelji na temelju kojih se može prepoznati udio talentiranosti djece za pojedini sport. Ponekad roditelji djetetu odabiru sport jer se njima sviđa ili pak zbog toga što su se u mlađim danima oni bavili njime. No, za pravilan odabir sporta važno je testiranje djeteta od stručne osobe jer tako dijete pokazuje svoje motoričke sposobnosti važne za taj sport (Krželj, 2009: 1-10). Ljudi se mogu baviti sportom rekreacijski, amaterski i profesionalno. Koju skupinu će odabrati ovisi o njihovim mogućnostima. „Najbolja motivacija za dijete je da se bavi onom vrstom sporta za kojom pokazuje najviše potencijala, a to se odnosi na njegova postojeća i individualno specifična funkcionalna, motorička, kognitivna, morfološka obilježja, te motoričkim predznanjem koje dijete posjeduje“ (Sindik, 2008).

5. ISTRAŽIVANJE

5.1. Metoda

U radu su korištene dvije istraživačke metode – metoda ankete u kojem su sudjelovali učenici Osnovne škole Jure Kaštelana u Zagrebu i metoda polustrukturiranih dubinskih intervjua s nastavnicima tjelesne i zdravstvene kulture u osnovnim školama. Metoda ankete je korištena s ciljem dobivanja informacija o razvoju komunikacijskih vještina kod djece osnovnoškolske dobi pri čemu je korištena samoprocjena učenika. Cilj istraživanja je bio pokazati, što je potvrđeno i u samom upitniku i na temelju provedenih intervjua, da još uvijek ne postoji dovoljno komunikacije u nastavnom procesu s jedne strane učenika s vršnjacima, a s druge strane između učenika i nastavnika. Također, cilj je bio ispitati važnost i ulogu sporta u razvoju dječjih komunikacijskih vještina.

Upitnik je sadržavao nekoliko varijabli, a to su: sociodemografski podaci (dob, godina, razred), varijable za ispitivanje školskog okruženja (komunikacija s nastavnikom i vršnjacima, sramežljivost i sklonost sportu), varijablu za ispitivanje utjecaja medija na njihovu komunikaciju (internet i društvene mreže). U istraživanju su sudjelovali učenici od petog do osmog razreda osnovne škole Jure Kaštelana u Zagrebu. U istraživanju je sudjelovalo 198 učenika, od tog 101 učenica i 97 učenika. Anketa sadrži deset pitanja zatvorenog tipa, provedena je u fizičkom obliku, a učenici su je popunili na satu razrednika.

5.2. Rezultati upitnika

Istraživanje je pokazalo da se 87% učenika smatra komunikativnom, a njih 13% nekomunikativnom osobom. U tablici br. 4 naveden je broj učenika prema spolu.

Tablica 3. Smatrate li se komunikativnom osobom (N=198)

SPOL	DA	NE
	f	f
DJEČACI	83	92
DJEVOJČICE	14	9

Istraživanje je pokazalo da 78% učenika smatra da u razredu postoji dovoljno komunikacije s vršnjacima, dok njih 22% smatra da ne postoji.

Tablica 4. Smatrate li da u vašem razredu postoji dovoljno komunikacije vas s vašim vršnjacima (N=198)

SPOL	DA	NE
	f	f
DJEČACI	74	25
DJEVOJČICE	81	18

Čak 55% učenika i učenica smatra da postoji dovoljno komunikacije između njih i njihovih učitelja, dok njih 45% učenika smatra da ne postoji dovoljno međusobne komunikacije.

Tablica 5. Smatrate li da u vašem razredu postoji dovoljno komunikacije vas s vašim učiteljima (N=198)

SPOL	DA	NE
	f	f
DJEČACI	56	20
DJEVOJČICE	71	51

Na pitanje smatraju li se sramežljivom osobom, 19% učenika je odgovorilo potvrdno od čega 23 učenika i 14 učenica.

Tablica 6. Smatrate li se sramežljivim učenikom/učenicom (N=198)

SPOL	DA	NE
	f	f
DJEČACI	23	98
DJEVOJČICE	14	63

Na pitanje utječe li internet, odnosno Facebook ili Instagram na njihovu komunikaciju s vršnjacima i nastavnikom, 69 učenika i 54 učenice smatraju da na njihovu komunikaciju s vršnjacima i nastavnikom utječe internet, odnosno društvene mreže. Iz tog se može zaključiti

da 62% učenika smatra da internet utječe na njihovu komunikaciju s vršnjacima i nastavnikom u školi.

Tablica 7. Utječe li internet, odnosno Facebook ili Instagram na vašu komunikaciju s vršnjacima i nastavnikom (N=198)

SPOL	DA	NE
	f	f
DJEČACI	69	27
DJEVOJČICE	54	48

Istraživanje je pokazalo da 72% učenika voli neki sport. Od ukupno 198 ispitanih učenika njih 46% voli grupni sport, a njih 54% individualni.

Tablica 8. Volite li sport (N=198)

SPOL	DA	NE
	f	f
DJEČACI	76	27
DJEVOJČICE	67	26

5.3. Polustrukturirani dubinski intervjui s nastavnicima tjelesne i zdravstvene kulture

Intervjui su provedeni sa šest nastavnika tjelesne i zdravstvene kulture u osnovnim školama. Intervjui su provedeni putem Skypa. Svi ispitanici su dobili osam istih pitanja na koja su odgovorili prema svojim vlastitim mišljenjima i viđenjima komunikacije na satu tjelesne i zdravstvene kulture. Cilj intervjua je bio ispitati utjecaj sporta/igre na razvoj dječje komunikacije: na koji način oni kao nastavnici razvijaju komunikaciju na svom satu, kakva je komunikacija između njih i učenika, koje oblike komuniciranja provode, pridonosi li sport razvijanju komunikacijski vještina, jesu li više individualni ili grupni sporovi pogodniji za njihov razvoj i kako komunikaciju razvijaju kod sramežljive djece.

- Djeca su danas izložena raznim oblicima komuniciranja. Možemo primijetiti da se komunikacija iz generacije u generaciju mijenja. Kako na svom satu razvijate oblike komuniciranja?

Većina ispitanika smatra da se komunikacija treba temeljiti na obostranom poštovanju, ali da treba ostaviti dovoljno prostora za smijeh i zabavu (Ispitanik 1). Jedan ispitanik (Ispitanik 2) je primijetio da su djeca izložena raznim virtualnim oblicima komuniciranja i zbog toga primjećuje sve veću nesposobnost samokomuniciranja, tj. priopćavanja samoga sebe kroz verbalne i neverbalne oblike komuniciranja. Također, isti ispitanik navodi da današnja djeca puno koriste internet i društvene mreže što doprinosi njihovom razvoju. Ističe da često oponašaju ono što su negdje pročitali, vidli ili čuli. Ispitanik 6 navodi kako on na svom satu razvija i neverbalne i verbalne oblike komuniciranja. Ispitanica 4 ističe da komunikaciju potiče kroz zajedništvo i timski rad.

- Uspijevate li na svom satu održavati pravilnu komunikaciju? Kakva je komunikacija s obzirom na komunikaciju djece sa svojim vršnjacima, a kakva prema Vama?

Ispitanik 1 ističe da se djeca na satu tjelesne i zdravstvene kulture opuste i često profesora vide kao prijatelja s kojim mogu komunicirati, zbog čega i komunikacija mora biti opuštenija nego na drugim predmetima. Ispitanica 4 tvrdi da su razlike u komunikaciji velike jer postoji jedna distanca prema njoj kao profesorici u odnosu na komunikaciju s vršnjacima gdje su oni spontaniji i nisu rezervirani, dok ispitanik 6 smatra da je potrebna međusobna suradnja koja se jedino može ostvariti dobrom komunikacijom.

- Koje sve oblike komuniciranja primjenjujete?

Svi ispitanici su se složili da koriste verbalne i neverbalne oblike komuniciranja ovisno o situaciji i satu. Verbalnu komunikaciju koriste da bi učenike prisilili na oblikovanje i izražavanje misli (Intervju 1). Isti ispitanik tvrdi da pri samoj igri učenici moraju prepoznati neverbalne oblike komunikacije jer oni utječu na komunikaciju s drugim vršnjacima i doprinose rezultatu igre. Ispitanica 4 ističe da na svom satu koristi verbalnu i neverbalnu komunikaciju. Pod neverbalnom komunikacijom podrazumijeva izražavanje stava i držanje čime djeca poručuju kako se trenutačno osjećaju. Ispitanica 5 naglašava da najviše koristi verbalnu komunikaciju. Djeca se dogovaraju, pričaju i tako rješavaju problem te se potiče aktivno slušanje. Kroz sport se komunicira i pomoću gesti (ispitanik 5). Ispitanik 6 ističe da verbalne i neverbalne oblike komuniciranja koristi na satu, a samo verbalne putem računala ako se radi o *online* nastavi. Svi ispitanici potiču i koriste verbalne i neverbalne oblike komuniciranja na svom satu, ali samo jedna ispitanica (ispitanica 5) naglašava da više potiče verbalnu komunikaciju jer će im kasnije u životu biti bitnija.

- Kako djeca kroz sport mogu, po Vašem mišljenju, razviti dobru komunikaciju?

Ispitanik 1 je istaknuo da sport zbližava djecu, dok je ispitanik 2 naglasio da se komunikacijske vještine mogu dobro razviti kroz sport. Ispitanik 3 kaže da kolektivni sport omogućuje kvalitetnu međusobnu komunikaciju u razredu s učenicima i u školi, a kasnije i na poslovima koji zahtijevaju zajednički rad. S tim se slaže i ispitanik 6 nadodajući da pravilna komunikacija koja se odvija u ekipnom sportu doprinosi razvijanju pažnje i samopouzdanja kod djece. Ispitanica 4 ističe da sport stvara sažet način razmjene informacija. Ispitanica 5 također se slaže da se dobra komunikacija može razviti kroz sport jer djeca komuniciraju sa svojim vršnjacima.

Svi ispitanici se slažu da sport općenito doprinosi razvijanju komunikacijskih vještina kod djece i to svaki sport na svoj način te stoga nisu mogli izdvojiti koji bi bio najbolji. Slažu se da su to grupni sportovi jer postoji međusobna integracija, komuniciranje i zbližavanje. Kada im je bilo postavljeno pitanje o načinu komuniciranja sramežljive djece imali su sljedeća razmišljanja. Ispitanik 1 kaže da se sramežljiva djeca u sportu često mijenjaju te se u sportskim aktivnostima oslobađaju i postaju aktivna u radu i u komuniciranju. Ispitanik 2 ističe da ako je neki učenik u verbalnom komuniciranju suzdržan, sport može biti idealan za njegovo neverbalno komuniciranje samoga sebe drugima i u sportu na temelju te komunikacije mogu biti primijećeni i favorizirani. Ispitanica 5 smatra da takva djeca dolaze do izražaja u grupnim sportovima jer se kroz taj sport otvore i stupe u neki oblik komuniciranja. Također, ona ističe da svako dijete kroz sport pokazuje i izbacuje ono najbolje iz sebe te se rješava svojih strahova, a to je cilj sporta i komunikacije koju on razvija.

6. ZAKLJUČAK

U zaključku ovog rada treba naglasiti, na temelju provedenog istraživanja, kako u velikoj mjeri nedostaje pravilne komunikacije, ne samo kod kuće, već i u školi, koja je temeljna stepenica za njen razvoj. Rezultate koje smo dobili upitnikom provedenom na 198 učenika pokazuju da mnoga djeca smatraju da ne postoji dovoljno komunikacije među njihovim vršnjacima. Također, neizostavan je i podatak da 62% učenika smatra da internet utječe na njihovu komunikaciju s vršnjacima i nastavnikom. Podatak koji najviše zabrinjava je da 71% učenika smatra da ne postoji dovoljno obostrane komunikacije s njihovim nastavnicima. Sumirajući podatke dobivene anketom možemo jasno zaključiti da je razvoj komunikacije dugotrajan proces i da se mijenja iz godine u godinu i iz generacije u generaciju.

Istraživanje provedeno među nastavnicima pokazalo je da nastavnici smatraju da na njihovom satu tjelesne i zdravstvene kulture postoji mogućnost razvijanja komunikacijskih vještina te da se ona razvija u sportu (individualnom i grupnom) na verbalni i neverbalni način. Smatraju da na satovima tjelesne i zdravstvene kulture postoji veći stupanj razvoja komunikacijskih vještina, računajući i sramežljivu djecu jer kroz igru/sport djeca više uče, fizički kontakt je bliži, a postoji i veći stupanj iskazivanja emocija, osjećaja i empatije koji su također potrebni za razvoj komunikacije. Ispitanici su zaključili da je neverbalna komunikacija više vidljiva na njihovom satu, nego na drugim predmetima. Potvrdili su, isto što i sami učenici metodom anketnog upitnika, da internet i društvene mreže utječu na razvoj njihove komunikacije s vršnjacima i nastavnikom.

Danas je sve više rasprava o učenju, a naša je pretpostavka da će se svaki dan više govoriti i istraživati o komunikaciji. Zadatak pak poučavanja u budućnosti bit će najvjerojatnije stvaranje uvjeta za bolju i uspješniju komunikaciju. Nova razmišljanja o položaju, ulozi i komunikaciji sudionika u obrazovnom procesu određena su socijalnim uvjetima i potrebama. Da bi današnje obrazovanje odgovorilo na svakodnevno sve zahtjevniju ulogu, potrebno je stvoriti pravilne preduvjete. Moderna nastava podrazumijeva aktivno sudjelovanje učenika, njihovu međusobnu nenasilnu komunikaciju kao i korektivnu komunikaciju s nastavnicima. Iako se komunikacija danas razvija pod različitim obiteljskim i društvenim utjecajima, najorganiziraniji i najsloženiji utjecaj na razvoj komunikacijskih

vještina je u školi. Komunikacija je potrebna svim sudionicima obrazovnog procesa: učenicima, učiteljima, pedagogima i ravnateljima škola.

POPIS LITERATURE

- Amsel, T. (2019). An Urban Legend Called, The 7/38/55 Ratio Rule, *Tel Aviv*, 13, 48-98.
- Argyle, M. (1988). *Bodily communication*. London: New York Methuen and Co.
- Barić, R., Horga, S. (2006). Psihosocijalni i odgojni aspekti interakcije trenera djeteta sportaša. U: Grgurić, J., Batunica, M. (ur.). *Sport i zdravlje djece i mladih - Zbornik radova*. Zagreb: Quo vaditisak.
- Boyes, C. (2009). *Jezik tijela*. Zagreb: Kigen d.o.o.
- Brajša, P. (1994). *Pedagoška komunikologija*. Zagreb: Školske novine.
- Bratanić, M (1993). *Mikropedagogija. Interakcijsko-komunikacijski aspekt odgoja. Priručnik za studente i nastavnike*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bratanić, M. (1997). *Susreti u nastavi: mikropedagoški pristup*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bratanić, M. (2002). *Paradoks odgoj*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naknada
- Brusić, R., Ciboci, L., Kanižaj, I., Labaš, D., Mališ, J., Marković, N., Osmančević, L. (2015). *Komunikacija odgaja - odgoj komunicira. Emocionalna i medijska pismenost*. Pragma:Zagreb
- Buhač, Lj. (2017). *Međudnos komunikacijske kompetencije nastavnika i aktivnosti učenika u nastavi*. (doktorska disertacija). Zagreb: Filozofski fakultet.
- Ciboci, L., Gazdić-Alerić, T., Kanižaj, I. (2019). Percepcija ravnatelja osnovnih škola o važnosti medijske pismenosti u primarnome obrazovanju. *Communication Management Review*, 04 (01), 60-77.
- Ciboci, L. (2018). Medijska pismenost učenika osmih razreda u Zagrebu. *Medijske studije*, 9 (17), 23-46.
- Ciboci, Lana, Kanižaj, Igor, Labaš, Danijel, Osmančević, Leali. (2018). *Obitelj i izazovi novih medija: Priručnik s radnim listićima za roditelje, nastavnike i stručne suradnike - treće dopunjeno izdanje*. Zagreb: Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu.
- Čerepinko, D. (2011). *Komunikologija: Kratki pregled najvažnijih teorija, pojmova i principa* (interna skripta). Varaždin: Veleučilište u Varaždinu.

Drenovac, M. (2007). *Sportska psihologija*. Osijek: Sveučilište Josipa Juraja Strossmayera u Osijeku Filozofski fakultet.

Gabelica Šupljika, M. (2007). *Pozitivni sadržaji za djecu i o djeci: zbornik priopćenja s Okruglog stola*, Zagreb: Pravobranitelj za djecu.

Hadžikadunić, A., Turković, S., Tabaković, M. (2013). *Teorija sporta sa osnovama tjelesnih aktivnosti specijalne namjene*. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu Fakultet sporta i tjelesnog odgoja.

Harrison, R. P. (1974). *Beyond Words*, New Jersey: Prentice-Hall, Inc.

Ilišin, V., Bobinac Marinović, A., Radin, F. (2001). *Djeca i mediji: uloga medija u svakodnevnom životu djece*, Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.

Jurčić, M. (2012). *Pedagoške kompetencije suvremenog učitelja*. Zagreb: RECEDO d.o.o

Jurčić-Lozančić, A. (2016). *Socijalne kompetencije u ranome djetinjstvu*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Knapp, M. L., Hall, J. A. (2010). *Neverbalna komunikacija u ljudskoj interakciji*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Kosić, A. (2009). Roditelji i nastavnici - partneri u unapređivanju odgojno – obrazovnog procesa u osnovnoj školi. *Život i škola, LV (22)*, 227-234.

Kuterovac Jagodić, G. (2020). Doprinosi li dnevno vrijeme korištenja medija predviđanju obrazovnih aspiracija učenika na završetku osnovne škole. *Revija za sociologiju, 50 (2)*, 189-221

Livazović, G. (2014). *Komunikacija s djecom i mladima - Priručnik za nastavnike i roditelje/staratelje*. Sarajevo. Udruženje Društvo ujedinjenih građanskih akcija. Dostupno na: <https://www.bib.irb.hr/756704>. Pristup: 17.8.2020.

Krželj, V. (2009). *Dijete i sport*. Klinika za dječje bolesti Kliničkog bolničkog centra Split. Split: Medicinski fakultet Sveučilišta u Splitu.

Labaš, D., Marinčić, P. (2018). Mediji kao sredstvo zabave u očima djece. *MediAnali, 12 (15)*, 1-32.

Labaš, D., Vizler, A. (2005). Odgovornost primatelja u svjetlu medijske etike. *Nova prisutnost, 3 (2)*, 277-296.

- Marot, D. (2005). Uljudnost u verbalnoj i neverbalnoj komunikaciji. *Fluminensia*, 17, 53-67.
- Moris, D. (1979). *Otkrivanje čovjeka kroz gestove i ponašanje*, Beograd: Izdavački zavod JUGOSLAVIJA.
- Mehrabian, A. (1967). *Nonverbal communication*, AldineTransaction.
- Milanović, D. (2019). Uloga medijske pismenosti u spriječavanju negativnih medijskih utjecaja na djecu. *Medijski dijalozi*, 12 (2), 7-14
- Neill, S. (1991). *Neverbalna komunikacija u razredu*. Zagreb: Educa.
- Panić Cerovski, N. (2017). *Verbalna i neverbalna komunikacija*. Beograd: Sveučilište u Beogradu. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/319940172_Verbalna_i_neverbalna_komunikacija_Verbal_and_nonverbal_communication. Pristup:18.08.2020.
- Pease, A. (1991). *Govor tijela*. Zagreb: Založba mladinska knjiga.
- Pease, A., Pease B. (2008). *Velika škola govora tijela*. Zagreb: Mozaik knjiga
- Pejić Bach, M., Murgić, J. (2019). *Poslovne komunikacije 2*. Zagreb: Alka script.
- Plummer, M. D. (2010). *Dječje igre za razvoj socijalnih vještina*. Zagreb. Naklada Kosinj.
- Previšić, V. (2005). Kurikulum suvremenog odgoja i škole: metodologija i struka. *Pedagoška istraživanja*, 2 (2), 165-173
- Radenčić, Lj. (2013). *Neverbalna komunikacija – umijeće kvalitetnog nastavnika*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Rijavec, M., Miljković, D. (2002). *Neverbalna komunikacija – Jezik koji svi govorimo*. Zagreb: IEP.
- Rosić, V. (2008). *Komunikacija, pregovaranje i lobiranje*. Rijeka. Institut za istraživanje i razvoj obrambenih sustava, Bart.
- Salomon, G. (1993). *Beyond the formats of television: the effects of student perceptions on the experience of televiewing*. Minhen: Childrenand Formal Features of Television.
- Sindik, J. (2008). *Sport za svako dijete: kako odabrati pravi sport, brinuti se o zdravlju i osigurati pozitivno iskustvo od samog početka*. Buševac: Ostvarenje.

Skorić, M. (2016). *Komunikacija u sportskoj organizaciji*. Dostupno na: <http://savremenisport.com/teorija-sporta/sportski-menadzment/10/512/komunikacija-u-sportskojorganizacij>. Pristup:19.8.2020.

Sorta-Bilajac, I., Sorta, J. (2013). Primjena teorije komunikacije Paula Watzlawicka na praksu komuniciranja u medicini i zdravstvu. *JADR*, 4 (7), 583-590.

Šego, J. (2009). Utjecaj okoline na govorno-komunikacijsku kompetenciju djece; jezične igre kao poticaj dječjem govornom razvoju. *Govor*, 26 (2), 119-149.

Šejtanić, S. (2018). *Kvalitetne komunikacije učenika i nastavnika tijekom nastavnih i izvannastavnih aktivnosti*. Mostar: Univerzitet Džemal Bijedić.

Škarić, I. (1982). *U potrazi za izgubljenim govorom*. Zagreb: Školska knjiga.

Škarić, I. (2000). *Temelji suvremenog govorništva*. Zagreb: Školska knjiga.

Škutor, M. (2014). *Partnerstvo škole i obitelji – temelj dječjeg uspjeha*. Mostar: Fakultet prirodoslovno matematičkih i odgojnih znanosti.

Tubbs, S. (2013). *Komunikacija; Principi i konteksti*. Beograd: Clio.

Salle, A. (2014). Effective Communication and Conflict Resolution. U: B. Chary, S. R. Jacob (ur.). *Contemporary Nursing-Issues, Trends and Management*. Elsevier/Mosby: St. Louis.

Zrilić, S. (2010). Kvaliteta komunikacije i socijalni odnosi u razredu, *Pedagoška istraživanja*, 7 (2), 231-242.

POPIS TABLICA

Tablica 1. Ključni koncepti sadržani u definicijama komunikacije

Tablica 2. Različite vrste dodira

Tablica 3. Smatrate li se komunikativnom osobom

Tablica 4. Smatrate li da u vašem razredu postoji dovoljno komunikacije vas s vašim vršnjacima

Tablica 5. Smatrate li da u vašem razredu postoji dovoljno komunikacije vas s vašim učiteljima

Tablica 6. Smatrate li se sramežljivim učenikom/učenicom

Tablica 7. Utječe li Internet, odnosno Facebook ili Instagram na vašu komunikaciju s vršnjacima i nastavnikom

Tablica 8. Volite li sport

Tablica 9. Volite li više grupne ili individualne sportove

POPIS PRILOGA

Prilog broj 1. Anketni upitnik

Ovu anketu provodi Karlo Ovčar, student na Fakultetu Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu u sklopu izrade svog diplomskog rada po naslovom „Razvoj komunikacijskih vještina kod djece osnovnoškolske dobi“ pod mentorstvom doc.dr.sc Lana Ciboci. Cilj ovog istraživanja je procjena i uvid komunikacije u vašem razredu s vašim vršnjacima i vašim nastavnicima. Ova anketa sadržava 10 pitanja, a odgovarate zaokruživanjem odgovora. Svi odgovori u ovaj anketu su potpuno anonimni i koristit će se samo za izradu gore navedenog diplomskog rada.

1. Kojeg si spola:

M Ž

2. Koliko imaš godina:

10 11 12 13 14 15

3. Koji si razred:

5. 6. 7. 8.

4. Smatrate li se komunikativnom osobom?

DA NE

5. Smatrate li da u vašem razredu postoji dovoljno komunikacije vas s vršnjacima?

DA NE

6. Smatrate li da u vašem razredu postoji dovoljno komunikacije vas s vašim učiteljima?

DA NE

7. Smatrate li se sramežljivim učenikom/učenicom?

DA NE

8. Utječe li Internet, odnosno Facebook ili Instagram na vašu komunikaciju s vršnjacima i nastavnikom.

DA NE

9. Volite li sport?

DA NE

10. Voli te li više grupne (nogomet, rukomet, košaraka) ili individualne (tenis, plivanje, planinarenje, trčanje) sportove.

INDIVIDUALNE GRUPNE

Prilog broj 2. Intervju 1

Možete li se ukratko predstaviti?

Jasmin Ćorić, profesor tjelesne i zdravstvene kulture

1. Djeca su danas izložena raznim oblicima komuniciranja. Možemo primijetiti da se komunikacija iz generacije u generaciju mijenja. Možete li mi reći kako na Vašem satu tjelesnog razvijate oblike komuniciranja?

Pravilna komunikacija na relaciji profesor - učenik je jedan od najvažnijih segmenata odgojno-obrazovnog procesa. Komunikacija treba bit bazirana na obostranom poštovanju, ali gdje je neophodno uvažavanje profesorovog autoritet, njegova stručnost i znanje. Postoje određene razlike u osnovnom i srednjoškolskom obrazovanju, ali u oba slučaja na satu tjelesnog odgoja mora vladati disciplina. Profesorove riječi i upute se moraju poštovati. To je bitno zbog mogućnosti povrjeđivanja. Kod starijih učenika komunikacija je malo ozbiljnija. Kod mlađih je bitno komunikacijom kontrolirati njihovu razigranost, ali ostaviti dovoljno prostora za smijeh i zabavu. Naravno, međusobna komunikacija djece treba biti opuštena i vesela. Treba paziti da se vesela atmosfera ne pretvori u svađu i fizički sukob. Tada nastavnik mora djelovati.

2. Uspijevate li na svom satu održavati pravilnu komunikaciju? Kakva je komunikacija s obzirom na komunikaciju djece sa svojim vršnjacima, a kakva prema Vama?

Tjelesni odgoj je takav predmet gdje treba uvijek biti smijeha i igre. Učenici se u takvom ambijentu često znaju opustiti i tada profesora vide kao prijatelja s kojim mogu komunicirati kao sa svojim vršnjakom. To se ne smije dopustiti i moraju se postaviti granice u komunikaciji profesor/nastavnik – učenik. Na satu tjelesnog odgoja treba biti opuštenija komunikacija ali uz poštivanje osnovnih normi ponašanja. Učenici trebaju međusobno komunicirati i biti opušteniji nego na drugim predmetima, ali to ne smije ometati profesora u radu.

3. Koji su sve oblici komuniciranja koje Vi primjenjujete?

Na satu tjelesnog odgoja primjenjujem metode verbalne i neverbalne komunikacije, odnosno metode usmenog izlaganja i demonstracije.

4. Vi kao nastavnik/nastavnica pridajete li važnost više verbalnim ili neverbalnim znakovima komuniciranja?

Na satu tjelesnog odgoja bitna je i verbalna i neverbalna komunikacija. Da bi učenik shvatio određeni pokret i vježbu u cjelini, potrebna je pravilna demonstracija i riječima opisivati ono što se radi.

5. Kako djeca kroz sport mogu, po Vašem mišljenju, razviti dobru komunikaciju?

Djecu sport zbližava. Sportom se stvaraju najjača prijateljstva. U takvom pozitivnom okruženju i komunikacija može biti samo pozitivna. U sportu se, također, uvijek naglašava poštovanje protivnika pa je takva i komunikacija među sportašima.

6. Razni sportovi pridonose različitim vještinama razvoja komuniciranja. Koji sport je po Vama najbolji za razvoj dječje komunikacije?

Svi sportovi su dobri za razvoj dječje komunikacije jer pospješuju interakciju među djecom i njihovu suradnju. Sportovi s loptom su dobar primjer. Da bi se postigao određeni sportski rezultat, djeca/sportaši moraju komunicirati međusobno i na najbolji način jedno drugome približiti svoje ideje i razmišljanja. To je moguće samo dobrom i tečnom komunikacijom. Nije neophodno da to budu samo sportovi s loptom. To mogu biti i individualni sportovi gdje se komunikacija odvija na relaciji sportaš – stručni tim.

7. Pridonosi li sport boljem razvoju komunikacijskih vještina i jesu li individualni ili grupni sportovi bolji za razvoj dječje komunikacije?

Sport sigurno doprinosi razvoju komunikacijskih vještina kod djece, kako grupni tako i individualni sportovi. U sportu razgovor treba biti jasan i glasan. Nekada je potrebno drugoj djeci objasniti u kratkim crtama svoja razmišljanja i rješenja. Nekada u kratkom vremenskom roku. Zato komunikacija mora biti razumljiva. Govor tijela je vrlo bitan. U dječijoj igri, kao i u sportskoj igri, često nema vremena za verbalnu komunikaciju pa neverbalna komunikacija postaje primarna.

8. Kako u sportu komuniciraju djeca koja su po prirodi sramežljivija?

Sramežljiva djeca se u sportu često puno mijenjaju. U svakodnevnom životu ta su djeca povučena i tiha, ali u sportskim aktivnostima se oslobađaju i postaju aktivna u radu i u komuniciranju. Takva djeca često postaju lideri na sportskom terenu koju druga djeca

slušaju. Sport im vraća sigurnost. Sa sigurnošću dolazi opuštenost u konverzaciji i bolja socijalizacija osobe.

Prilog broj 3. Intervju 2

Možete li se ukratko predstaviti?

Ja sam Dragan Matijević i radim u Osnovnoj školi Pušća.

1. Djeca su danas izložena raznim oblicima komuniciranja. Možemo primijetiti da se komunikacija iz generacije u generaciju mijenja. Možete li mi reći kako na Vašem satu tjelesnog razvijate oblike komuniciranja?

Zbog velike izloženosti mladih raznim virtualnim oblicima komuniciranja, primjećujem kod mladih sve veću nesposobnost samokomuniciranja, tj. priopćavanja samoga sebe drugima kako kroz verbalne tako i kroz neverbalne oblike. Djeca danas koriste puno Internet i društvene mreže. Prijetio sam da to dosta prinosi razvijanju komunikacije. Djeca često oponašaju ono što su čuli ili negdje vidjeli. Stoga na svom satu pokušavam poticati samoizražavanje učenika. Imam metodu da za svaki sat izaberem drugog učenika koji će sam osmisliti i kolegama priopćiti nastavni sadržaj. Naravno uz moju pomoć. Na taj način svi učenici budu „prisiljeni“ s drugima iskomunicirati ono što su sami osmislili.

2. Uspijevate li na svom satu održavati pravilnu komunikaciju? Kakva je komunikacija s obzirom na komunikaciju djece sa svojim vršnjacima, a kakva prema Vama?

Sport, osobito prilikom natjecanja, je aktivnost koja dovodi do povišenih emocija. U takvom stanju učenici s vremena na vrijeme znaju „neprimjereno“ komunicirati, osobito jedni s drugima. Pokušavam raditi na tome da se učenici nauče suzdržati od neprimjerene komunikacije. Suzdržavanje od komunikacije smatram također oblikom komunikacije.

3. Koji su sve oblici komuniciranja koje Vi primjenjujete?

Forsiram i verbalnu i neverbalnu komunikaciju. Verbalna komunikacija prisiljava učenike na oblikovanje i izražavanje svojih misli tako da ih drugi razumiju. Takav vid je npr. pogodan prilikom dogovora oko strategije predstojećeg natjecanja. Pri samoj igri učenici moraju brzo prepoznavati neverbalne oblike komunikacije kako suigrača u vlastitoj ekipi, tako i igrača u suparničkoj ekipi. Učenici vrlo brzo shvate da dobra ili loša neverbalna komunikacija tijekom igranja utakmice izravno utječe na rezultat.

4. Vi kao nastavnik/nastavnica pridajete li važnost više verbalnim ili neverbalnim znakovima komuniciranja?

Mislim da sam na ovo pitanje odgovorio u prethodnom.

5. Kako djeca kroz sport mogu, po Vašem mišljenju, razviti dobru komunikaciju?

Više-manje svaki sport ima zadani cilj, a to je postizanje što boljeg rezultata. Da bi se do toga došlo, mora se razraditi dobra taktika. Dobro razrađena taktika ili strategija ostaje mrtvo slovo na papiru ukoliko se ona ispravno ne komunicira sa suigračima. Da bi se dobro iskomunicirala, nužne su komunikacijske vještine. Te komunikacijske vještine se stoga izuzetno dobro mogu kroz sport razvijati i to kao nuspojava. Naime učenici ih ne tematiziraju izravno, nego ih doživljavaju kao sredstvo koje dovodi do postizanja rezultata. Stoga se komunikacijske vještine kroz sport razvijaju spontano i neopterećeno.

6. Razni sportovi pridonose različitim vještinama razvoja komuniciranja. Koji sport je po Vama najbolji za razvoj dječje komunikacije?

Svaki sport koji traži razrađivanje strategije i priopćavanje te strategije suigračima.

7. Pridonosi li sport boljem razvoju komunikacijskih vještina i jesu li individualni ili grupni sportovi bolji za razvoj dječje komunikacije?

Po mom mišljenju grupni sportovi su pogodniji.

8. Kako u sportu komuniciraju djeca koja su po prirodi sramežljivija?

Ukoliko je neki učenik u verbalnom komuniciranju suzdržaniji, sport može biti idealan za njegovo neverbalno komuniciranje samoga sebe drugima. Naime svaki učenik ima potrebu da ga se na ovaj ili onaj način čuje i vidi. Verbalnom komunikacijom mnogi to ne mogu postići. U sportu mogu biti primijećeni i favorizirani. Pri tome naravno treba paziti da se od učenika ne traži onaj oblik sportskog izražavanja koji on ne može postići.

Prilog broj 4. Intervju 3

Možete li se ukratko predstaviti?

Ivan Krklec, Osnovna škola „Ljudevita Gaja“ u Mihovljanu

1. Djeca su danas izložena raznim oblicima komuniciranja. Možemo primijetiti da se komunikacija iz generacije u generaciju mijenja. Možete li mi reći kako na Vašem satu tjelesnog razvijate oblike komuniciranja?

Oblik komuniciranja s djecom na satu tjelesnoga svodi se na motiviranje i hrabrenje učenika da se bave sportom i tjelesnom aktivnošću zbog svojega psihofizičkoga zdravlja, te interakcije s kolegama i kolegicama. Motivirati učenika je najbitnije, a ne nužno zahtijevati neki osobiti uspjeh pogotovo od onih koji nisu baš skloni i motivirani za sport.

2. Uspijevate li na svom satu održavati pravilnu komunikaciju? Kakva je komunikacija s obzirom na komunikaciju djece sa svojim vršnjacima, a kakva prema Vama?

Uglavnom uspijevam održati dobru komunikaciju. Nisu svi uvijek raspoloženi jednako za sat tjelesnoga. Neki su pod pritiskom možebitnih testova u toku dana, a i djevojčice imaju svojih zdravstvenih dana kada su pošteđene fizičke aktivnosti. Primijetio sam poštovanje prema profesoru i uglavnom međusobno uvažavanje. Bude ponekad i ne baš ugodnih riječi i međusobnih uvreda, u žaru borbe i ljutnji, ali i to brzo prođe i koristi im da se još više zbliže i uvide svoje pogreške.

3. Koji su sve oblici komuniciranja koje Vi primjenjujete?

Primjenjujem oblik komuniciranja da primjerom objasnim i pokažem određenu vježbu i pravila u sportu. Potom da ukažem na određene propuste. Pohvalu kad se ustraje u nekom zadatku pa makar ga učenik ne uspio izvesti do kraja. Poticaj da se ponašaju kao kolektiv u kolektivnim sportovima. I verbalnu i neverbalnu komunikaciju koristim.

4. Vi kao nastavnik/nastavnica pridajete li važnost više verbalnim ili neverbalnim znakovima komuniciranja?

Pa rekao bih da je neverbalna komunikacija u sportu malo važnija, jer je učenicima lakše pratiti ako im uspijem primjerom pokazati ono što trebaju uraditi.

5. Kako djeca kroz sport mogu, po Vašem mišljenju, razviti dobru komunikaciju?

Postoje individualni i kolektivni sportovi. Sigurno je lakše u kolektivnim sportovima omogućiti kvalitetniju međusobnu komunikaciju jer je to uvjet uopće da se može sudjelovati u nekom kolektivnom sportu. A onda se to prenosi i na konkretni život i suradnju u učionici, školi, kasnije na poslovima koji zahtijevaju zajednički rad.

6. Razni sportovi pridonose različitim vještinama razvoja komuniciranja. Koji sport je po Vama najbolji za razvoj dječje komunikacije?

Pa svi kolektivni sportovi doprinose boljoj komunikaciji. Ako bih morao birati određeni sport, zacijelo je nogomet u prednosti jer 11 i više pojedinaca sudjeluju u izgradnji jedne ekipe koja se može natjecati. Bez kvalitetne suradnje i komunikacije nije moguće zamisliti ni natjecanje a kamoli uspjeh ili pobjedu.

7. Pridonosi li sport boljem razvoju komunikacijskih vještina i jesu li individualni ili grupni sportovi bolji za razvoj dječje komunikacije?

Sport je dio čovjekova duha. Urođena je u nas potreba za igrom, stvaranjem. Zato je izvrsna predispozicija i za kvalitetniju komunikaciju s drugim ljudskim bićima koji također teže igri.

8. Kako u sportu komuniciraju djeca koja su po prirodi sramežljivija?

Uvijek ima određeni postotak učenika koji ipak nemaju posebnih sklonosti prema sportu, ili onih koji su sramežljivi. Izazov je uspostaviti komunikaciju s takvom djecom, i priznajem nije uvijek lako. Pogotovo što i roditelji razvijaju kompetativnost kod svoje djece, osobito ako uoče određeni sportski talent kod njih, i to onda djeca prenose na ostale kolege. Tako da onda oni koji su po prirodi neskloni ili sramežljivi mogu se loše osjećati. Zadaća je profesora prepoznati takvu djecu i dati im na važnosti kroz drugi vid komunikacije da se i oni osjete vrijedni i ne zapostavljeni.

Prilog broj 5. Intervju 4

Možete li se ukratko predstaviti?

Moje ime je Tea Kežić, imam 35 godina, radim kao profesorica tjelesnog odgoja u više osnovnih škola.

1. Djeca su danas izložena raznim oblicima komuniciranja. Možemo primijetiti da se komunikacija iz generacije u generaciju mijenja. Možete li mi reći kako na Vašem satu tjelesnog razvijate oblike komuniciranja?

Dakle komunikaciju kod mlađih uzrasta potičem kroz zajedništvo i timski rad, smatram da je dovoljan poticaj pa da djeca spontano krenu razvijati svoje vještine.

2. Uspijevate li na svom satu održavati pravilnu komunikaciju? Kakva je komunikacija s obzirom na komunikaciju djece sa svojim vršnjacima, a kakva prema Vama?

Trudim se svakako održati komunikaciju na jednoj pristojnoj razini. Razlike u komunikaciji su svakako velike jer uvijek postoji jedna distanca prema meni kao profesorici u odnosu na međusobnu komunikaciju gdje su puno spontaniji i nemaju rezerviranost.

3. Koji su sve oblici komuniciranja koje Vi primjenjujete?

Ja primjenjujem verbalnu i neverbalnu komunikaciju. Pod neverbalnu komunikaciju mislim na izražavanje stava i držanje, čime djeca isto tako poručuju trenutačno stanje. Dodirivanje je također u sportu jedan oblik komuniciranja.

4. Vi kao nastavnik/nastavnica pridajete li važnost više verbalnim ili neverbalnim znakovima komuniciranja?

Smatram da je oboje podjednako važno ovisno o trenutku u kojem se komunikacija događa.

5. Kako djeca kroz sport mogu, po Vašem mišljenju, razviti dobru komunikaciju?

Djeca kroz sport razvijaju komunikaciju na način da samom aktivnošću kojom se bave, a što je izraženo u grupnim sportovima, stvaraju jedan pokus i jedan sažet način razmjene informacija, a što ujedno i potiče njihovo razmišljanje, kao i međusobno poštivanje.

6. Razni sportovi pridonose različitim vještinama razvoja komuniciranja. Koji sport je po Vama najbolji za razvoj dječje komunikacije?

Ne bih izdvojila neki sport jer je to jako teško. Svaki sport doprinosi razvoju komunikacijskih vještina na svoj način. Djeca se razvijaju u svakom sportu, ali svaki grupni sport je možda ipak nešto više pogodniji za razvoj odnosa s drugima.

7. Pridonosi li sport boljem razvoju komunikacijskih vještina i jesu li individualni ili grupni sportovi bolji za razvoj dječje komunikacije?

Imajući u vidu da su svi sportovi dobri, smatram da timski sport, poput košarke, gdje je više osoba uključeno u aktivnost, zahtjeva od njih plansko razmišljanje koje pospješuje razvoj njihovog psiho fizičkog statusa.

8. Kako u sportu komuniciraju djeca koja su po prirodi sramežljivija?

Sramežljivija djeca po prirodi teže nalaze načine kako komunicirati. Više koriste neverbalni oblik komunikacije. Uz pravilno poticanje trenera/profesora u bilo kojem sportu, ta komunikacija se razvija kroz razgovore i podizanje svijesti o djetetovim mogućnostima, spremi, tj. podizanje cjelokupne mentalne slike djeteta i koje potiče njegovo samopouzdanje za daljnjim napretkom u komunikaciji.

Prilog broj 6. Intervju 5

Možete li se ukratko predstaviti?

Maja Klarić, učiteljica tjelesne i zdravstvene kulture u Osnovnoj školi Jure Kaštelana u Zagrebu i privatna fitness instruktorka.

1. Djeca su danas izložena raznim oblicima komuniciranja. Možemo primijetiti da se komunikacija iz generacije u generaciju mijenja. Možete li mi reći kako na Vašem satu tjelesnog razvijate oblike komuniciranja?

Na satu tjelesne kulture potičemo komunikaciju na način da se aktivnosti provode u paru ili ekipnim sportovima.

2. Uspijevate li na svom satu održavati pravilnu komunikaciju? Kakva je komunikacija s obzirom na komunikaciju djece sa svojim vršnjacima, a kakva prema Vama?

U početku je teško održavati pravilnu komunikaciju dok se djeca ne naviku na novi "režim" ali nakon 2-3 tjedna djeca se nauče te nakon toga nema problema. Shvaćaju tko je starija osoba i učitelj, a tko su prijatelji te kako se s kime razgovara.

3. Koji su sve oblici komuniciranja koje Vi primjenjujete?

Naravno, glavna komunikacija je ona verbalna da djeca što više međusobno komuniciraju te da se dogovaraju, ali isto tako da na taj način riješe problem ako se pojavi. Uz to potiče se aktivno slušanje da djeca shvate rečeno te da shvate što je to autoritet te da postoje određene situacije kada moraju samo slušati. Tu je i naravno neverbalna komunikacija koja se kroz sport očituje kako iskomunicirati s ekipom pomoću nekakve geste ili znaka, a da cijela ekipa ili par to razumije i da je ponekada to najbolji način ali i najbrži.

4. Vi kao nastavnik/nastavnica pridajete li važnost više verbalnim ili neverbalnim znakovima komuniciranja?

Ovisno o situaciji, ali možda ponekada malo više potičem verbalnu komunikaciju jer će u kasnijem periodu biti im u životu važnija.

5. Kako djeca kroz sport mogu, po Vašem mišljenju, razviti dobru komunikaciju?

Smatram da se dobra komunikacija može kroz sport razviti kao što sam već rekla kroz komunikaciju sa svojim vršnjacima odnosno sa svojim suigračima. S obzirom na komunikaciju se odražava atmosfera u ekipi te što je ona bolja i kvalitetnija, atmosfera je bolja.

6. Razni sportovi pridonose različitim vještinama razvoja komuniciranja. Koji sport je po Vama najbolji za razvoj dječje komunikacije?

Svi timski sportovi. Oni su ti koji ih najviše mogu naučiti kako o komunikaciji tako i drugim segmentima.

7. Pridonosi li sport boljem razvoju komunikacijskih vještina i jesu li individualni ili grupni sportovi bolji za razvoj dječje komunikacije?

Kao što sam gore navela smatram da su grupni sportovi bolji za komunikaciju, ali isto tako treba obratiti pozornost na osobnost djeteta, u tom slučaju ponekada i individualni sport može biti bolji. Bitno je djecu upoznati te vidjeti što bi njima odgovaralo te ih usmjeriti na sport koji će iz njih izvlačiti ono najbolje.

8. Kako u sportu komuniciranju djeca koja su po prirodi sramežljivija?

U većini slučajeva sramežljivija djeca kada se nađu u grupnim sportovima puno se više otvore kasnije, te se oslobode. Ponekad kod neke djece to nije dobro rješenje, pa se dijete usmjeri na individualni sport gdje pokazuje iznimne rezultate, pa uz to sve postaje otvorenije. Kada se sve uzme u obzir, svako dijete kroz sport pokazuje i izbacuje ono najbolje iz sebe te se rješavaju svih svojih strahova te postaju otvorenija i samouvjerenija.

Prilog broj 7. Intervju 6

Možete li se ukratko predstaviti?

Ja sam Marin Olujić, prof. kineziologije. Radim 19 godina u školi, a 23 godine kao trener karatea.

1. Djeca su danas izložena raznim oblicima komuniciranja. Možemo primijetiti da se komunikacija iz generacije u generaciju mijenja. Možete li mi reći kako na Vašem satu tjelesnog razvijate oblike komuniciranja?

Oblici komunikacije koje razvijam na satu tjelesnog verbalnog su i neverbalnog karaktera. Neverbalnog prvenstveno iz razloga što u dvoranama nerijetko bude i više razreda pa velik broj učenika, rekvizita, akustika prostora, otežava verbalnu komunikaciju u pojedinim situacijama tako da je ponekad dovoljno učenicima pokazati (demonstrirati) što se treba raditi. Također vrijedi i za obrnuti slučaj. Zato je bitno uvijek pažljivo pratiti što se dešava u dvorani/na igralištu.

2. Uspijevate li na svom satu održavati pravilnu komunikaciju? Kakva je komunikacija s obzirom na komunikaciju djece sa svojim vršnjacima, a kakva prema Vama?

Smatram da kvaliteta komunikacije s vršnjacima, a pogotovo sa nastavnikom, najviše ovisi o pravilima i stavovima koje sam nastavnik treba odmah u početku jasno postaviti i biti dosljedan u istima. Djecu treba učiti međusobnoj suradnji koja se bez komunikacije ni ne može ostvariti. U cilju ostvarenja rezultata, u cilju pomaganja suigraču/prijatelju iz kluba i sl. Vrijedi i za pojedinačne i za ekipne sportove.

3. Koji su sve oblici komuniciranja koje Vi primjenjujete?

Veliku važnost pridodajem kako verbalnim, tako i neverbalnim oblicima komunikacije. Verbalni i neverbalni na satu, odnosno putem računala ukoliko govorimo o online nastavi.

4. Vi kao nastavnik/nastavnica pridajete li važnost više verbalnim ili neverbalnim znakovima komuniciranja?

Veliku važnost pridodajem kako verbalnim, tako i neverbalnim oblicima komunikacije.

5. Kako djeca kroz sport mogu, po Vašem mišljenju, razviti dobru komunikaciju?

Sport definitivno pridonosi boljem razvoju komunikacijskih vještina. Prednost svakako dajem ekipnim sportovima gdje je naglasak na timskom radu. Prije svega imam iskustvo da im se razvije pažnja i da su smireniji, a samim time im je i lakše komunicirati. Osim toga sportaši općenito rade na samopouzdanju što je dodatni plus za dobru komunikaciju.

6. Razni sportovi pridonose različitim vještinama razvoja komuniciranja. Koji sport je po Vama najbolji za razvoj dječje komunikacije?

Ne bih istaknuo sport već trenera, potreban je trener koji motivira i koji suvislo objašnjava i korigira te i pohvaljuje dobar rad. Dakle prije svega treba biti dobar pedagog. Svakako u grupnim sportovima nažalost često ima mnogo više psovanja i vrijeđanja, a u tome na utakmicama i treninzima ponekad prednjače treneri i roditelji koji zaboravljaju da su uzori djeci i jedna od bitnih stavki u razvijanju dobre komunikacije.

7. Pridonosi li sport boljem razvoju komunikacijskih vještina i jesu li individualni ili grupni sportovi bolji za razvoj dječje komunikacije?

Opet ističem da manje ovisi o vrsti sporta, više o treneru. I u individualnim sportovima ima mnogo komunikacije s drugim vježbačima koji nastupaju iz istoga kluba i česte su razmjene iskustava.

8. Kako u sportu komuniciranju djeca koja su po prirodi sramežljivija?

Djeca koja su po prirodi sramežljivija više komuniciraju neverbalnim putem. Oni komunikaciju izražavaju više izrazom lica i gestama koje čine. Premda mi to, iskreno rečeno, nije uvijek lako. On svoju pažnju pokušavaju dobiti na neverbalni način jer oni sami sebe lakše izraze kroz takvu neverbalnu komunikaciju. Stoga svu djecu treba uključivati jednako u sve oblike komuniciranja koliko je god to moguće. Sport, odnosno sat tjelesnog odgoja je taj koji je malo u prednosti od ostalih predmeta.